

Tagngo Ko adii Tagngo Genesis

Sesil N. Raay

Nastirde

Hol no huunde fof fuddorii? Hol to huunde fof ummorii? Hol no paamirten tagopeeje de ngoni ko e tiriliyoŋaaji duubi annoore ? Hol nde Asamaan, Jahannama, Angle e Jinneeji tagiraa? Mbele de tagiraa ko adii tagoore Fuddoode?

En pudɗiima yiye wonde iwdi kala huunde ko iwdi burndi toowde, hakkille e iwdi jogiindi nehdi e etikaaji.

Hakkille men timmuɗo ina sadi faamde miijo ngo alaa fuddoode alaa joofnirde, DUUMAARE. Kono ALLA ina woni e kala nokku; woni O woniino gila ko booyi, ko jooni kadi maa won. Daartol hollitii denndaangal siwil en ina ndewi won e sifaaji tagoore burnde toowde, ina ngoongɗini nguurndam burdam nguurndam aduna. Suleymaani hollitii wonde Alla wadii ndee yiɗde e nedɗo. e nder “O wadii haa abada e nder berde yimbe, kono be mbaawaa faamde ko Alla wadi gila e fuddoode haa e joofnirde.” (Waajuuji 3:11-12)

Faandaare 1

Asamaan e Jahannama

Mbele Asamaan ina tagaa walla ina woodi gila ko booyi?

Asamaan asamaan oo ko hodorde Alla. Nde tawnoo Alla ina woni e kala nokku, ina woodi sahaa kala, kadi nde tawnoo Asamaan ko hodorde makko, ndeen noon Asamaan ina foti wonde gila ko booyi. Ko doo woni asamaan do goonɗinbe nguurdata haa abada. Kono maleykaaji ina ngoodi nde “Alla tagi kammu e leydi ndi wonaa asamaan” hono no naamnal ngal Alla naamndii Ayyuuba holliri nii. “Hol to ngonno-ɗaa nde mbaɗ-mi leydi ndii?... hayre gonnde e nokku mum nde koode subaka ina njimra, maleykaaji dii fof ina ngulla e weltaare?” (Ayyuuba 38:4-7)

Ngewtugo: Ko cfuum wacfi koode subaka e maleykaaji ina ngoodi e tagoore ndee. Ko laabtaani nde Alla tagi de.

Asamaan ko hodorde Alla fotani jiiɓde e:

- a. Asamaan weeyo ina firta asamaan weeyo, hono "colli asamaan" walla "duule asamaan". (Matta 6:26; 8:20; Kuude Nelaabe 10:12; 11:6; Yaakubu 5:18)

- b. Asamaan Sidereal, nokku "naange", "lewru", e "koode". (Fudfdannde 1:14-16; Jabuura 8:3-4; Matiyo 24:29,35; Marku 13:15,31; Ibraniŋkoobe 11:12; Wahyu Wahyu 6:14; 20:11)

Hol ko woni Jahannama, mbele ina woodi gila ko booyi walla ko d̄um tagiraa?

E tagoore asamaan tagooje ruuhuuji peewtudi, maleykaaaji, alaa ko haani e Jahannama haa Seydaane, e maleykaaaji mum murtunoo. "So tawii Alla yurmaaki maleykaaaji nde be mbaɗi bakkaat, kono o werlii be e nder jeynge, o fawi be e kabirde niɓɓere, be ndewa be haa ñaawoore." (2 Piyeer 2:4-5)

Ngewtugo: Konngol "Jahannama" ngol firtaama ko e konngol Gerek Tartaroósas e tartaroo ngol Concordance Strong rokki maanaa mum ko "buubol burngol luggidde e Hades; Ko cfuum wacfi, ina wayi no maleykaaaji murtu6e 6ee neldaama to banngel Tartarus to Hades, hocforde juutnde haa nde 6e neldaa to torla duumotooka, Jahannama.

"Maleykaaaji di ngonaa e nder laamu mum en, kono di ngoppii hoɗorde mum en, o jokki e nder kabirde duumiide e nder niɓɓere buubnde haa ñalnde ñaawoore mawnde ndee." (Yahuuda 6)

Ngewtugo: Kala nde Jahannama tagaa, nde sosaa, nde rewinda ko e murtube e bonbe e maayde mabbe didabere. Won e sifaaji godɗi ko:

1. "Furnde yiite, [to] woyde e buubnude niɓɓe ngonata." (Matiyo 13:42)
2. "Yiite duumotoodo mo lbiliisa e maleykaaaji mum peewniraa." (Matiyo 25:41)
3. "halkere," (halkere) wonaa e be ngonaa gootum. (Filipiyankoobe 3:19)
4. "halkere haa abada diga yeeso Joomiraawo e diga teddungal semmbe maako." (2 Tesalonika'en 1:9)
5. "maayde didabere." (Wahayu Wahyu 2:11)
6. "Wertee e nguurndam e nder maayo yiite e buubol, ... torroree jamma e ñalawma haa abada haa abada." (Wahayu Wahyu 20:10)
7. "lake buubɗo e yiite e buubri, sulfur." (Wahayu Wahyu 21:8)

Faandaare 2

Malaa'ikaajo Yeehova

Nde Muusaa yidi anndude innde Alla mbele omo waawa anndude banndiraabe makko Ibraniyankoobe wonbe to Misra, Alla wiya ko "MIN KO MI WONI", e mbaadi juutndi nde o haali hoore makko no MI WONI. (Kuugal 3:14) Ndeen o wi'i yo o haalan maw6e Israaiilaen wonde Joomiraacfo, Alla baamiraabe ma66e feeñii e makko. Seerndi d̄um ko Alla haali ko fayti e hoore mum e dow mbaydi teskinndi, e nder nedɗo gadano (MIN WONI), kono Muusaa haaldatnoo ko e mbaydi teskinndi, e nder nedɗo tatabo (O [MO] WONI = Yeehova).

So tawii ina woodi keewal maleykaaji Alla, "maleykaajo Joomiraacfo" walla "Maleykaajo Alla" ina wayi no (a) seerti e maleykaaji gocfcfi cfii, kadi (b) ko heewi e sahaaji ina nanndi e Alla e hoore mum, hono no gooto e terde Alla oo nii, ina gasa tawa ko oon wiyetee "maleykaajo gondo e gonndigal mum" (literally, Isaiah:3" makko.

“Maleykaajo Jawmiraawo” malla “Alla” nder Alkawal Kesal waawan laataago tergal Allah mo baawo man laati banndu bana Yeesu Almasiihu (Yuuhanna 1:1-3,14).

Ko limtaa e nder Alkawal Kesal

(a) Fuddoode 16:7-14: "Maleykaajo Jawmiraawo" feeñi haa Hajara, kordo Saray, nde o doggata joom suudu maako, o yamiri mo o warta. "O noddi innde Jawmiraawo kaaldudo e maako: Aan woni Allah yi'oowo."

(b) Fuddoode 18:1 - 19:28: “Yimbe” tato peeñii e Ibrahiima, gooto e mabbe ina anndiraa “Jehovaawo” (18:13-33; 19:27) – tergal Alla; cficfo heddiibe 6ee, ina wiyee "maleykaaji" (19:1,15), naati Sodoom, njilli 6icfcfo mawniiko Ibraahiima, hono Luutu, 6e 6eydi mo e galle makko e halkaare ndeen wuro.

(c) Fuddoode 21:8-20: "Maleykaajo Allah noddi Hajara diga asama [e wakkati feere], o wi'i mo: "Ko woni haala maada, Hajara? Ngam Allah nani daande bingel ngel haa o woni. Ummo, yeftu bingel ngel, jogga mo nder junngo ma, ngam mi yidi mo." (aayaaji 17-18)

(d) Fuddoode 22:1-19: "Maleykaajo Jawmiraawo noddi mo diga asama, o wi'i: "Ibrahiima, Ibrahiima!" O wi'i: "Taa fa'u jungo ma dow bingel maako, ... ngam jooni mi anndi a don hula Allah, ngam a haday bidfo ma, bidfo maako gooto, haa am miin e hoore am mi hunnii, wiyi Joomiraado, sabu a wadii dum, a hadaani bidfo maa, bidfo maa gooto, mi barkinii ma e barke," ekn (ay.11-17)

(e) Genesis 24: 1-67: Abraham's language to his servant whom he was sending to the city of Nahor in Mesopotamia to obtain a wife for his son Isaac: "Jehovah, the God of heaven, who took me from my father's house, and from the land of my nativity, and who spake unto me, and who sware unto me, saying, unto Mi hokkan bidfo maada lesdi ndi'i, o neldan malaa'ikaajo maako yeeso ma, a hoosa ton debbo ngam bingel am." (aaye 7; yeew aaye 40)

Ngewtugo: Winndiyanke oo (Muusaa) ina huutoroo firo wiyeteengo prolepsis, do huunde haaltee ko adii nde yonta mum, hono no haaldirtee e Nero nde o woni suka nii, hay so tawii o wonaano laamdo nde o woni suka. Ko noon ne kadi, Ibrahiima e oon sahaa mo limtaa e nder daartol ngol, anndaano Alla e innde Yeehova, kono ko Alla baawcfo (Ibr. El Shaddai) (Kuugal 6:2-3) – hay so tawii binnducfo oo ina anndi cfum.

(f) Fudfoode 31: 3-16: "Joomiraado wi'i Yaakubu: "Hoot lesdi maamiraabe ma, haa banndiraabe ma, mi wonda bee maada ... Malaa'ikaajo Allah wi'i yam nder koydol Yaakubu: ... o wi'i [hono no Yaakuuba wi'i rewbe maako], ... of the Angel [O tho-2u A 6uuccii 6uu6ol, to a fodanii kam, jooni ummo, yaltu e leydi ndii, ngartaa e leydi ndi njibinaa ma ndii." (aayaaji 3-13)

(g) Fudfoode 48:15-16: "O barkini Yuusuf, o wi'i: "Alla mo baabiraabe am Ibrahiima e Isiyaaka njahdi yeeso mum, Alla mo nyaamni am haa hannde, malaa'ikaajo mo rimdini yam diga kala bone, barkidin sukaabe bee e bibbe am, yoo innde am innde Ibrahiima e dow mabbe jama'aare mawnde nder lesdi." (aayaaji 15-16)

Ngewtugo: Yaakuuba (Isra'iila) barkini biyum Yuusuf e taaniraabe mum Efrayim e Manassa. "Maleyka" doo ko "Maleyka Alla" e nder (f) dow, ina nanndi e Alla e hoore mum, dum noon ko tergal Alla.

(h) Kuugal 3:1-22: "Maleykaajo Jawmiraawo feeñi haa maako [Muusaa] nder yite diga nder lekki, o ndaari, o yi'i lekki ki don wuli, lekki ki don hubba. Muusaa wi'i: "Mi don yabboo jooni, mi yi'a lekki mawki." O wi'i: "Ko miin woni Allah baaba maa, Allah Ishaaga, Allah Yaakuuba, o suudi yeeso maako, ngam o donno laara yimbe am." nder leydi Misra," ekn (ay.2-7a)

Ngewtugo: "Maleykaajo Jawmiraawo", "Jawmiraawo" e "Alla" don nanndi nder ndee doo deftere.

(i) Kuugal 13: 21-22: "Joomiraado yahri yeeso mabbe [Isra'iila'en nder jahaale mabbe diga Misra haa lesdi Kanaana] nyalawma nder duule, ngam ardugo be dow laawol, jemma nder duule yiite, ngam hokkugo be annoore, ngam be yaha nyalawma e jemma, duule, duule, ñalawma e jemma Gila yeeso yimbe."

(j) Kuugal 23:20-23: "Ndaa, miin [Jehova] mi neldat malaa'ikaajo yeeso ma, ngam o reena ma dow laawol, o nastina ma haa nokkuure nde mi taskitini. Hakkilan yeeso maako, nana daande maako. Taa tikkere mo, ngam o yaafataa on to aybe maada daande makko, madaa ko kaal-mi koo fof, ndeen maa mi won gaño añbe maa, mi yatto gaño maa, sabu maleyka am ina ardoo ma."

Miijo dow Kuugal 32 -33:

Caggal nde 6uu6ol bakkaat ngol wacfi e dow tulde Sinayi e laawol Kanaana (Kuugal 32-33), Alla 6uuccii Isra'iila'en no feewi, o hunanii 6uu6nude 6e, o 6uucca 6e leñol mawngol Muusaa e nokku 6e. Muusaa ñaagii, Alla jabi yoo be nguur, be njaha Kanaana, o fodani be neldude "maleyka am" yeeso mabbe, o riiwta hodbe e leydi ndii (Kuugal 32:34) kono wonaa tawa o wiyii: "Mi yahataa e hakkunde maa, sabu ko a leñol tiidngol, mbele mi halka." (Kuude 33:3b)

"Nde yim6e nani cfee kabaaruuji boncfi [e 33:1-3], 6e mboyi, hay gooto 6oornaaki mo comci. Joomiraacfo wi'i Muusaa, wi'u 6i66e Isra'iila: On ngoni yim6e 6alee6e 6alee6e. So mi ummiima

hakkunde mon haa wakkati gooto, mi halkataa on ngam wadde ma." Be ngummii, be boornii wutteeji mabbe, be meedaa boornaade di kadi, Alla "ñaamnaaki" di. O beydi kadi ruttaade e hoore makko, o fodani Muusaa, "Gooto am ina yahda e maa, mi rokka ma fooftere." Muusaa jaabii, "So tawii yeeso maa yahdaani e am, woto yettu min doo." O ñaagii Alla nde hollirta mo teddungal mum ngam hollirde wonde kanko e yim6e 6ee 6e ke6ii weltaare e yeeso makko, kadi 6e 6eydii heen 6ernde makko e yahdu ma66e. E nder jaabawol, Alla yamiri Muusa yoo naata e nder 6uu6ol haayre nde teddeendi mum ina rewa, caggal mum yi'a caggal mum kono wonaa yeeso mum. (33:4-23)

Ko adii fof, en teskiima e nder deftere Tawreeta wonde caggal nde Isra'iila'en ngari fotde duu6i 40 caggal mum fucfnaange maayo Urdun, Muusaa e nder konngol mum 6urngol juutde ko adii maayde mum e nde Yosuwe ardii 6e bange hirnaange, tawi maayo Urdun haa Kanaana, o siftinii geze keewcfe teegtucfe bacfcfe e nder laawol ngol, hollirii no Yeehova holliri e ma66e fof intransigence sahaa e sahaa fof e jukkungo makko e laabi ceertuufi. E nder 1:32-33, Muusaa ina siftora no o wi'iri 6e to Kades-Barnea, "Joomiraado Alla mon ... yahri yeeso mon e laawol, ngam yi'de on nokkuure nde mbacfon 6eydude laylayti mon, e nder yiite jamma, ngam hollude on laawol ngol pot-don yahde, e nder duule jamma" – ko dum woni ko Alla fodani on ko adii bakkaat (e hoolkisaade yeewndo men dow Kuugal 32-33). Kono yontaaji mawdi dii murtunooma no feewi to Kades, sara keeri Kanaan, haa Alla ñaawi be, o woppi naatde Kanaan haa duubi 40 caggal nde be ngummii Misra, nde murtube bee fof maayata e nder ladde.

Finnde Miijo dow Kuugal 32-33

(k) Nde Isra'iila'en donno joodi nder ladde Mo'ab haa fuunaange maayo Urdun haa Yeriko, "Maleyka'en Jawmiraawo" donno nder hadugo annabi Baalaama, mo donno yama Isra'iila'en ngam laamiido Mo'ab'en Balak. (Limngal 22:22-38) Kadi nder vs.35-38 "Maleykaajo Jawmiraawo" e "Alla" nanndi bee gootum.

(l) Caggal nde Isra'iila'en hodi haa Kanaana, "Maleyka'en Jawmiraawo" donno feewa wakkati feere haa yimbe feere-feere ngam kuude feere-feere:

a) To Isra'iila'en haa Bokim, ngam be don yama be ngam be riiwi yimbe Kanaana haa no be yamiri – nden o holli hoore maako bana mo wurtini be diga lesdi Misra. (Kidbe 2:1-5)

b) haa Gedeyon haa Ofra, ngam subugo mo ngam hisnugo Isra'iila diga torra Madiyankooobe – nden o anndinaama bana Yeehova. (Kidbe 6"11-14)

c) haa debbo Manoha, baawo man haa Manoha, ngam anndingo be laatoto saro'en Samson – be ngari anndugo be ngi'i Allah. (Kidbe 13:2-25)

d) to Daawuuda to 6uu6ol Arauna, caggal nde o jokki e rafi mo Daawuuda addi e limgol yim6e 6ee no hare nde alaa yamiroore Alla, e cfoon Daawuuda ja6i mo bakkaat mum. (2 Samuwel 24:15-17; yeew 1 Taariik 21:18-27)

e) to Eliya, nder ladde haa woyla Beer-Seba nde o doggi haa Horeb diga Yezabel kalluɗo haa Yisreel baawo o wari annabo'en fenaande be o walli. (1 Laamiibe 19:1-8)

f) to Eliya kadi caggal mum, ko fayti e njillu to laamɗo Ahasiya to Samariya, ɗabɓoowo humpito Baal-Sebub, laamɗo Ekron. (2 Laambe 1:1-16)

g) haa hodorde Assiriya'en haa yaasi Urusaliima tan, ngam fidugo ɗum e hisnugo berniwol man diga njanngu e halkere. (2 Laambe 19:35-36)

h) ɗum annabi Zakariya, badiidum timmoode njiimaandi Yahuuda haa lesdi Baabila, ngam anndingo mo dow maajum e anndingo mo bayaanuujji ko laarani ɗum, bana no ɗum siforii nder bote jeegom arandeeje nder deftere Zakariya. O wi'etee "maleykaajo kaalduɗo e am" e "maleykaajo Yeehova." (cakkitiido oo ko e 1:11, 12: 3:1, 5, 6) .

Ngewtugo: So tawii (4) haa (8) njiytaani "maleykaajo Yeehova" no feewi hono no 6e 6eydorii nih, alaa ko woni e nder binndancfe ma66e ko hacfata 6e wiyde noon ko tergal Alla, wonaa maleyka tagaado mo Yeehova neldi. Kadi ko noon kadi wonande binndi tati keddiizi zi ciftortoo "Maleykaajo Joomiraacfo" tawa 6e 6eydaani heen sahaa gooto e golle – hono Jabuura 34:7; 35:5,6 – kono ina njogii heen miijo e golle mabbe ngam wallitde seniibe Alla, hono no wodbe bee mbaɗirta nii.

Ko limtaa e nder Alkawal Kesal

Haala Muusaa, Kuude Nelaabe 7:30-32 wi'i: "Nde duubi cappande tati timmi, malaa'ikaajo feeñi haa maako nder ladde dow hooseere Sinayi, nder yite nder lekki. ...: nde o baditi, o yi'i, daande Joomiraawo wari: Miin woni Allah Yaakuuba, miin woni Allah baaba maada." E 7:38 wi'i, "Ko kanko woni nder ekklessiya (moɓre) nder ladde bee malaa'ikaajo kaalduɗo bee maako dow hooseere Sinayi, bee maamiraabe men" – sifotoo nder Pentateuch bana "Maleykaajo Jawmiraawo" nden o anndinaama bana Jawmiraawo, ɗum woni tergal Allah. Kono deen aayeeji e nder Kuude Nelaabe ina kollita wonde maleyka oo ko gooto e deen gede fof.

Ko adii fof eden njogii 1 Korintiyankoobe 10:1-4, hono nii: "Banndiraabe, mi yiɗaa on ngannda wonde maamiraabe men fof ngonnoo ko e les ruulde, kambe fof be njalti maayo, kambe fof be lootaama e Muusaa e nder ruulde ndee e nder maayo ngoo. Kambe fof be ñaami ko gootum e dimannad." njaram ruuhu [ndiyam iwɗi diga haayre haa Horeb e Kades-Barnea]: ngam be njari haayre ruuhu nde tokki be, haayre man woni Almasiihu."

Iwidi tigi rigi ndeen njaram ko Ruuhu, wonaa haayre banndu nde alaa nguurndam nde nde ummotoo ndee. Ndeen Neddo ko "Almasiihu", "haayre ruuhu". E "O TOKKI BE." Duum ina foti firtude ko kanko woni tergal Alla ngal yahdunoo e Israayiiil gila Misira haa Kanaan, haa jooni omo waɗa golle kaawniide e nder sahaaji ceertuɗi e nder leydi Kanaan kadi, kadi ko kanko feeñi e baabiraabe maɓbe adanbe, hono Ibraahiima, Ishaq e Yaakuuba, hono no ciforii dow nii gila e fuddoode. Kono nde o "wonti necfco, o hocfdi e men ... hono ... ɓicfco gooto e Baaba" (Yuhanna 1:14), ina woodi haa jooni maleykaaji Alla gollotoocfi e sahaaji ceertuɗi, kono hay gooto inniri "maleyka Joomiraacfo" walla "Maleyka Alla", mo kanko, e ko wayi no kanko tan, noddiraa.

Ngewtugo: Israaiilaen njippiima e Muusaa, ɓamtaare ɓanndu e maccungaagu Misira. Kerecee'en don yama nder yiyam Almasiihu, rimɗinki maɓbe nder ruuhu diga maccungaaku hakke.

Faandaare 3

Maleykaaji

Maleykaaji e nder General

Konngol "maleyka" ngol heewi firteede ko e konngol malak e demngal Ibraniyankeewal e konngol Gerek ngol aggelos – ɗiɗo fof ko nelaado walla golloowo.

Maleykaaji (e kuutoragol burngol heewde e oon helmere) e jinneeji ko tagooje ruuhuuji. Be ngalaa balli balli no yimbe mbaɗirta nii, hay so tawii noon maleykaaji ina peeña e sahaaji e nder nanndi neddo e won e jinneeji ina nanndi e jogaade jikkuuji moyyi walla yidde balli yimbe no feewi.

Won maleykaaji moyyi e maleykaaji dogduɗi – maleykaaji Alla e Seydaane. Ina woodi kadi ruuhuuji anndiraadi jinneeji gondi e les njiimaandi Seydaane. Maleykaaji ina kaala laabi keewɗi e nder deftere nde. Jinneeji ina ciffaa kadi "seydaneeki", "ruuhuuji bonɗi" e "ruuhu bonɗo."

Hiirnaange Maleykaaji

E nder gite makko nde o woni e duunde Patmos, Yuhanna winndi: "Mi yi'i maleykaaji jeediɗi ina ndarii yeeso Alla" (Wahayu 8:2) – ko buri heewde e yimbe ina mbiya ko "maleykaaji mawɗi", hay so tawii noon Binndi Ceniidi dii laabtinaani dum. Kono deftere Cambridge Commentary on Bible New English (1965) wiya "Kuulal laabtungal ina hollita wonde eden poti yeewde beedoo no mawbe maleykaaji jeediɗi dii nii; ko kambe ngoni Jibriil (mo wiya e nder Luuka 1:19, 'Midɗo darii e tawtoreede Alla'), Mika'iil, Rafael, Uriyel, Raguel, Saramiel noJereqaed on, e Reguel 6:11).Dii ko inde dokkaade e nder deftere Henok 20 [e nder deftere fenaande].

Ngewtugo: « Pseudepigraphal » ko golle walla binndol ngol binndudo mum wiyde wonaa binndudo goonga. Deftere Henok ndee hawraama e binndi Yahuuda en di nganndu-daa ko gila e hitaande 150 ko adii jibineede lisaa.

Ngewtugo: Kono daraade yeeso Alla ina waawi tawa wonaa tan ko ina addana maleyka wonde mawdo maleyka walla annude dum. Ngam Yeesu wi'i: "Reenee, taa on cemmbidina gooto nder bikkoy pamarel [be'e goonɗinbe lesdiki nder hoore maako, vs.3-6], ngam mi don wi'a on, dow asama, maleyka'en mabbe don laara yeeso Baaba am haa asama wakkati fuu" (Matiyo 18:10). Jibriil wi'i: "Miin ... mi darii yeeso Alla" (Luuka 1:19); tee binndi dii mbiyaani mo "maleykaaji mawdi" hay so tawii deftere pseudepigraphie Henok ina wiyi dum.

Ina wayi no ina woodi darnde hakkunde maleykaaji e kuutoragol laabtungol konngol "archangel", maanaa maleyka burdo toowde, ngol feeñata laabi didi e nder Alkawal Kesal. Nokku gooto ko 1 Tesalonik en 4:16, do konngol laabtungol ngol, nde huutortee e firo, ngol yaltinaama e binndol Gerek, kadi ina waawi faamreede no "maleykaaji mawdi" nii, dum noon ina addana dum beydaade heewde e noon cate mawde maleykaaji. Kono kadi ina tawee e Yahuuda 9, do Mika'il inniraa e noddireede "maleykaaji mawdi", hono no hollirta ko kanko tan woni, hay so tawii noon Yahuuda ina anndi deftere pseudepigraphique Henok.

En ndartinaani e binndol, kono, e helmere "maleykaaji mawcfi", ngam hollirde darnde e nder maleykaaji. Kono maa en ciftor e oodoo sahaa ko dido tan goddi.

(a) E nder 2 Piyeer 2:4 e Yahuuda 6, ina haalee e maleykaaji bacfcfi bakkaat, Yahuuda kadi ina beydoo wiyde wonde 6e "kebaani laamu ma66e, kono 6e ngoppii hocforde ma66e." Dum firti ko darnde e dokkal nokkuuji e golle keertiide.

Ngewtugo: Huunde "impliquée" ko firo neddo.

(b) Kadi, 1 Piyeer 3:22 ina haala lisaa-al-Masiihu, gondo to banngel ñaamo Alla, yahi haa asamaan; maleykaaji e laamuuji e baawde ina mbaɗee e les makko." Ina gasa tawa "laamuuji" e "baawde" ina njogii tuugnorgal e cate maleykaaji jogiidi golle e balle keertiide wonaa e tagooje tagooje de ngonaa maleykaaji – hono no e nder Filipiyankooɓe 1:1 en njyri oon bataake ina foti jokkondirde e bishops e Philippis e "all the Christ deacons" – dum firtaani wonde "episkop en" e "deacons" ngonaano "seniibe", kono ko be seniibe jogiibe golle e golle keertiide toɗɗaade.

Ngewtugo: Firooji Bibel baawo Bibel King James buri woodugo don mari ardiido naa "bishop." Nde Bibel King James firnaa, Egliis Angalteer ina joginoo darnde walla golle Bishop. Nde tawnoo laamdo Jaak woni hooreejo Eklesiya Angalteer, o yamiri yo Biibal laamdo Jaak wade e janngirde e golle eklesiya Angalteer. Konngol bismaango ngol ina yeewtee e deftere Laamu ngu wadaaka e juude, BbleWay Publishing.

(1) KERUBIM (keewgol kerubim). Ko been ngoni artuɓe haaleede, ina wayi no ina njeɓaa e burbe toowde e darnde.

- (a) Caggal nde Aadama e Hawaa mbacfi bakkaat, 6e ndiiwaa e Eden. Alla "wacfi Keruba'en e ɓuuɓol kaafaawi ɓuuɓcfo, ngam reenaade laawol lekki nguurndam" (Genese 3:24). Kono doo alaa sifaa kerubaaji dii.
- (b) Nate diidi "kerubim" peewnaade e kaɗɗe, ina ndarii e ɗoral diɗmal ngal dow keesuwal alkawal ngal e nder nokku burɗo teddude e nder laylaytol ngol Alla yamiri Muusa yo mah e dow tulde Sinayi caggal nde Isra'iila'en rimɗini e maccungaagu Misra. Ko doon Alla fodani Muusaa hawrude e "jokkondirde e makko "gila dow joodorde yurmeende, gila hakkunde kerubim diɗo wonbe e dow kees seedantaagal." – ko ɗum firti ko "kerubim" ina jeyaa e burbe toowde e tagooje tagooje. (Kuude 25:18:27-9)
- (c) Caggal mum, nde suudu Suleymaani mahi ngam lomtaade suudu nduu, ina woodi limlebbi diidi "kerubim" gondi e nder "oracle" (ko nanndi e nokku burɗo teddude e nder suudu nduu) ngam yahdude e di ngoni e nder suudu nduu, so wonaa burɗi mawnude e nokkuuji ceertuɗi. Kodorde "galle" (Temple) dee fof ina njogii nate "kerubim" butte, ina mbayloo e ledde palme, nder e yaasi, hono no damal e damal mum kadi.
- (d) E nder jeynge Baabilonnaabe Yahuuda, e sara maayo Kebar, "asamaan udditaama" e annabi Ezekiyel, o "yi'i gite Alla", arandeere nde holliri "nanndi tagooje nayi" sara maayo (Ezekiyel 1:1-28), "la); e nder gite caggal mum, suudu dewal ɓurndu ɓuuɓde (40:1-47:5), mahe mum e dame mum ina ɓuuɓnaa e "kerubim" e leɗɗe paltoor mbaylaandi (41:18-25). Kadi sifaaji majji buri laabtude e di bennuɗi dii – kadi ina seerti seeda.
- (e) Siftorde "kerubim" tan nder Alkawal Kesal woni nder Ibrani'en 9:5 haa siftorde "Kerubim teddungal don sudda joodorde yurmeende" suudu dewal lesdi.

Miijo e tagooje nay guurde:

Kala e tagooje nayi guurde de Ezekiyel mbiyata dee "ina nanndi e neddo", so wonaa tawa heen gooto fof ina jogii yeesooji nay e baagal nayi, tee ɗoral koyde majji ina "nanndi e ɗoral nagge" e "ina jalba no njamndi mbodeeri nii". Ede njogii kadi "juude neddo les baagal majji banngeeri nay dii." "Ko fayti e nanndi yeeso majji, di njogii yeeso neddo; diin nayi fof ina njogii yeeso liɗɗi to bannge ñaamo; ... yeeso nagge to bannge nano; ... kadi yeeso yiye (faade yeeso neddo)." (1:4-9)

"Ko fayti e nanndi tagooje guurɗe [so wonaa cfum]. Mbaadi ma66e ina nanndi e ɓuuɓol yiite, ina nanndi e lampaaji: yiite ina yaha ina jippoo hakkunde tagooje guurɗe cfee; yiite ina jalba, ina yalta e yiite hee lewlewndu. Tagooje guurɗe ina ndoga ina njirloo." (1:10-14)

Gaa gaa kala e deen "tagooje guurde" de Ezekiyel yi'i e gite mum gadane dee, o yiya tayre cuusnde ("hono no beril [ɗum noon, buubnde-buubnde e mbaydi]" e "hono no tayre nder taayaare nii") e dow leydi wonande kala e jeese majji nay. Kadi "rimbe taayaaje dee ina "toowni, ina kulbinii; e ... heewi gite ina taartoo." Nde tagooje guurde dee njippii, taye dee njippii e mum en; nde de yettaa e leydi, taye dee njippii – sabu "ruuhu [walla nguurndam] tagoore ndee ina woni e "taye dee." (1:15-21)

Finnde commentaire e dow tagooje nay guurde

(2) SERAPHIM (keewgol "seraph") - firti ko yiite, haa e mbaadi mum ina waawi wonde ko wayi no "kerubim" mo Ezekiyel yi'i – ɗum woni "hono kuuraa yiite buubɗo", walla ina waawi wonde no lewru nii.

Ngewtugo: Serafim ina haalee tan e binndol gooto– ngol sifotoo gite kulbiniide de Esaaya yi'i e teddungal Yeehova nde o noddiraa e golle annabi, tawi "serafim" ina jeyaa e suudu Yeehova.

"Nder hitaande nde laamiido Usiya maayi, mi yi'i Joomiraawo ɗon joodi dow jappeere laamu, toownde, nde ɗon yabbitoo; limse maako ɗon hebbi suudu dewal. Dow maako serafi'en ɗon dari: gooto fuu woodi baagal jeego'o. bee baali ɗiɗi o suddi yeeso maako, bee baali ɗiɗi o suddi koyde maako, bee ɗiɗi o suddi koyde maako, godɗo o ɗon fija "Seniido, ceniido ceniido woni Jawmiraawo Konu'en; aduna ina heewi teddungal makko. Daande gondo e wullude oo dimmbii, suudu nduu heewi cumu. Ndeen mi wi'i: "Bone kam! sabu mi ronkaama; Ngam mi nedɗo mo leppi mum laabaani, mido joodii hakkunde leñol ngol leppi mum laabaani, sabu gite am njiyii laamɗo, Joomiraawo Konu.

"Ndeen gooto e serafim en ummii e am, ina jogii kuuraa guurɗo e junngo mum, mo o yetti e njoral e dow hirsirde, o memi hunnduko am e maggal, o wi'i: "Ndaa, ɗum memi leppi maa, hakkeeji maa ittaama, bakkaat maa yaafaama." (Esaaya 6:1-7)

Kono ɗoo en ngalaa sifaa so wonaa wonde gooto heen fof ina jogii baagal (jeegom e limoore, ɗiɗi heen ko fiyde), koyde, yeeso, junngo (ina sikkaa ko ɗiɗi), ina waawi haalde.

(3) TAGEEƊE GUURƊE. Dee en kebii e nder Alkawal Kesal, e nder deftere Wahyu, e nder gite de Yuhanna yi'i e suudu jappeere winndere to asamaan. Ko nayi e majji, nannduɗi e won e fannuuji e kerubim en e serafim en Alkawal Kesal. De ngoni ko e "keewde gite yeeso e caggal", ina tawee" e hakkunde jappeere ndee, e saraaji jappeere ndee" – ina gasa tawa ko gooto e banngeeji ɗiɗi ɗii fof e jappeere ndee e hoore mum, e banngeeji ɗiɗi ɗii fof e nokku jappeere toownde ndee. "Tagaado gadano oo ina nanndi e lidɗi, tagaado ɗiɗabo oo ina nanndi e nagge, tagaado tatabo oo ina nanndi e yeeso nedɗo, tagaado nayabo oo ina nanndi e biɗngel ngel ina diwa. Tagaado nayi oo fof ina jogii baagal jeegom, kala heen gite ina heewi gite e nder mum en, ina wiya: Joomiraawo, jamma, ina woodi foftere. Joom baawde, gonnoodo, gondo, garoowo." (Wahayu Wahyu 4:6a-8)

(4) MAWBE. "Taari jappeere laamu man woodi joodorde laamu cappande naye e naye [ina nanndi e taariindi 'tagooje' naye de'e kam e jappeere laamu mawnde e joodiido dow maajum]: dow joodorde laamu man mi yi'i mawbe cappande didi e nayo ina joodii, ina boornii comci daneeji, e dow ko'e mabbe." (Wahayu 4:4) Ina sikkaa beedoo ko yimbe e mbaadi.

Ko buri heewde, "tagooje guurde" e "mawbe: madafti ko e nanondiral. Yeru,

- (a) Nde guurooje dee ndewat Alla, mawbe njokkondiri e majje. (Wahayu Wahyu 4:9-11)
- (b) Nde Baali oo fooli ngam udditde deftere maandeeji jeedidi dii, "tagooje naye dee e mawbe capande didi e nayo bee njippii e yeeso Baali oo ... Be njimi jimol kesol, be mbiyi: "A fotnoo" ekn (Wahayu 5:8-10)
- (c) Nde ujunnaaje ujunnaaje maleykaaji e kala tagaado ina kawra e dewal, "tagooje naye dee mbiyi Aamiin. Mawbe bee njippii e dewal." (Wahayu Wahyu 5:11-14)
- (d) E sahaa goddo, ina wiyee wonde "mawbe bee e tagooje naye dee ... njippiima e yeeso jappeere ndee e dow yeeso mum en, ndewi Alla." (Wahayu 7:11-12)
- (e) Ndeen doggol Baabilon ina mawninee e jamaanu keewngu e nder asamaan "mawbe noogas e nayo bee e tagooje naye dee njippii, ndewi Alla joodiido e jappeere laamu, mbiyi: "Aamiin, Alleluya." (Wahayu Wahyu 19:1-4)

Saha e sahaa fof ebe mada koye mabbe.

- (a) Nde Yuhanna woyi sabu hay gooto e winndere ndee tawaaka ina uddita deftere nde e maandeeji jeedidi, "gooto e mawbe bee wiyi [mo]: Taa woy," sabu Lion leñol Yahuuda foolii, ngam udditde deftere nde. (Wahayu Wahyu 5:1-5)
- (b) Nde udditaa kala e limlebbi naye gadani deftere nde, kala e tagooje naye guurde dee yetti mbaydi, e wullude, "Ngaree", e jaabawol ngol gooto e pucci naye e yahdiibe mum yaltata. (Wahayu Wahyu 6:1-8)
- (c) Wakkati feere "mawbe cappande nayo e nayo don njippina yeeso mabbe, ndewi Allah", walaa ko haalaa dow tagooje naye guurde. (Wahayu Wahyu 11:16-18)

(5) MALEKAABE. Ko jiidaa e cate keertiide tagooje asamaan de cifaade e nder Alkawal Kesal e Alkawal Kesal, ina woodi kadi gede godde keewde de mbiyaten tan ko helmere burnde yaajde e burnde huubtodinde "maleykaaji". Wonno ko "maleykaaji keewdi ... ujunnaaje sappo laabi ujunnaaje sappo, e ujunnaaje ujunnaaje" de o haali e sahaa gooto ko "taariindi jappeere laamu" (ko famdi fof 101 000 000, kono e goonga ko buri dum, sibu ndeen limoore ina hollira ujunnaaje ujunnaaje tan e nder cate didabere an – thousands of]. limoore nde alaa do haadi) mawninde foolde mbaalu ngam udditde maandeeji deftere nde limtaa dow ndee (Wahayu 5:11-12). Kadi nder deftere Wahyu maleykaaji, gooto-gooto malla nder kawtal, don limta nder maako fuu – bana no di don limta haa nokkuje feere nder Alkawal Kesal e Alkawal Kesal. Ibrani'en 12:22 don wolwa dow "maleykaaji di limotaako" dow "Urusaliima asama."

Mission Maleykaaji

Bana malaa'ika'en Allah e Almasiihu, kambe ngoni "Ruuhuuji kuugal fuu, nelaabe ngam kuugal ngam ronoobe kisndam" (Ibrani'en 1:14) – ko jiidaa e kala kuugal feere ngal be mbaawata hebugo nder duniyaaru Allah mawndu, ndu walaa keerol. Ko buri heewde, mbaydi majji siforaaka. Kadi won do be ngoni doon walla saraaji tawa be njiyaaka. Kono ko buri heewde so yimbe njiyii be ina nanndi e worbe, tee be nganndaaka sahaa kala ko maleykaaji – ko famdi fof, e fuddoode – haa "won heen njabborii maleykaaji tawa be nganndaa." (Ibrani'en 13:2) Kadi ebe mbaawi wonde doon tawa be njiyaaka. (Yeew Fuddoode 22:21-35; yeew 2 Laambe 6:14-17)

Hol no be mbaawirta golloraade en gooto gooto, en kaalanaaka. Kono en ndokkaama yeruui e nder Alkawal Kesal e Alkawal Kesal, won e gefe gollal badngal tawo, e won e golle kuubtodinde ina kaalee.

Alkawal Kiidngal Demde dow kuugal Malaika'en

1. Fuddoode 19:1-22: Doo en kebii haala "maleykaaji didi" (ay 1, 15) ngari Sodom ngam halkude dum e hisnude Luutu e besngu mum e halkere wuro ngoo. Kono kadi e6e kaalee ko "yim6e" (v.10, 12, 16) kadi e6e peeñii hono noon e Ibraahiima e nder fedde wocfnde garco anndineede ko Yeehova (Yeew Fuddoode 18, e 16-22 haa teenji). Dee balde didi ina mbaawi limteede e Hebre'e'en 13:2, cifaade dow dee.

2. Fuddoode 28:12; 31:11: Maleykaaji peeñii Yaakuuba e koydol. E nder heen, o yi'i 6e ina njippoo e ina njippoo hakkunde asamaan e leydi e dow 6oggi, maande woodgol ma66e e golle ma66e e nder laamuuji cficfi cfii fof e jokondiral 6urngal teddude hakkunde ma66e cficfi (Yeew Yuhanna 1:51). E nder goddo oo, ina gasa tawa maleyka oo ko "maleykaajo Joomiraado". (yeew 31:13)

3. Jabuura 34:7: "Maleykaajo Jawmiraawo taari hulbe mo, o hisni be." Ina waawi tawa ko maleyka keeriido biyeteedo "maleyka Joomiraado". Walla, ina waawi wonde doo helmere wonande maleykaaji (plural) Yeehova ko no dental nii, no kaaldirten "puccu", firti ko puccu ko dental. So tawii ko sakkirii koo foti wonde maanaa e nder binndol ngol, yeew 2 Laambe 6:14-16 ko yeru potdo wonde.

4. Jabuura 78:49: "O werli dow mabbe tikkere maako, tikkere maako, tikkere maako, e billaaji maako, mo be don mari tikkere maako." Ndee doo deftere cuusnde ko sifaa jimdi feccere ko fayti e tooñange Alla e dow Misra e ñawuui kulbiniidi hade mum arde e hisnude Isra'iila e maccungaagu toon. Firtaani "maleykaaji" dii ko bondi, kono ko di gollortoodi no golloobe Alla ngam addude bonanndeeji torraaji e dow hodbe e leydi ndii – hono no "maleykaajo Jawmiraawo" wadiri e sahaaji (yeew 2 Samuwel 24:15-17; 2 Laambe 19:32-36). Walla, ina waawi wonde hay konngol teskinngol, innirde bonanndeeji dii e koye mum en maleykaaji makko walla golloobe makko.

5. Jabuura 91:11-12: "Ngam o hokki malaa'ika'en maako umroore dow ma, ngam be ndeena ma nder laabi ma fuu. Be don yama ma nder juude mabbe, ngam a fooda koyngal ma dow hayre."

Ndee Jabuura e nder mum fof ko siftorde jimɗi ngonka barkinaado e peewal – siftorde kisal mabbe ruuhuyankeeewal to bannge kisal banndu. Ko adii ɗum e 9-10 e nder American Standard Version (ina huutoroo firo mum marginaal e 9) ina winndaa heen: "Ngam a wi'i: Joomiraawo woni reedu am, a wadii Toowɗo oo hodorde maa; Alaa ko boni e maa, alaa ko badii ma ." Ndeen rewii heen ko 11-12. No wiyraa dow nii, e golle maleykaaji ina heen. Seydaane yetti ɗum e lisaa (e njakkere maantinde) e nder gootal e jarribooji mum, o wadi ɗum fodoore banndu e makko – "So tawii ko a Bii Alla. (Matiyo 4:5-6)

6. Ezekiyel 9:1-11: ɗum jeyaa ko e limlebbi ɗi Ezekiyel hokki ko fayti e kulhuli e nder Urusaliima e jukkungo Alla e dow hodɓe mum aybiibe (yeew 8:1-4). E nder simoore 9, o yi'i "yimbe jeegom" gooto fof "ina jogii kabirgal mum halkaare e junngo mum" (ay.1-2), ina halfinaa wadde tikkere Alla; kono sifaa ko Ezekiyel yi'i ko buri nanndude ko e maleykaaji wonaa tan yimbe tigi rigi. "E nder mabbe, gorko gooto ina boornii comci liddi, ina jogii wuttulo binndol e bannge mum" (ay.2,3,11), ina jeyaa kadi e ko Ezekiyel yi'i e ko yowitii e "kerubim" e nder deftere aroore ndee, juude makko ɗiɗi ɗee fof ina keewi kuuraa yiite city gila e dow cheru. (10:2,6-7)

7. Daniyel 3:19-28: Nabukodonosor yamiri yo Sadrak e Mesak e Abednego mberlee e nder 6uu6ol yiite, caggal mum o yi'i e ma66e gooto mo o wi'i "hono 6icfco laamcfo"; Nde be kisnaa be ngalaa ko boni, o wi'i: "Jawdi Allah Sadrak, Mesak e Abednego, neldi maleyka maako, hisni maccube maako hoolaare maako." feere.

8. Daniyel 7:9-12: ɗum gootel nder ko Daniyel yi'i jamma. O wi'i: "Mi ɗon laara haa jappeere laamu ɗon ndarna, gooto mo booyma joodi ... ujuneeje ujuneeje ɗon kuuwa mo, ujuneeje sappo laabi sappo ɗon dari yeeso maako." Deedoo, ina sikkaa ko maleykaaji e noddaango makko. (Yeew Feññaande 5:11)

9. Daniyel 8:15-27: Jibriil (maleyka Joomiraacfo, Luuka 1:11, 19, 26) noddaama ngam faamnude Daniyel njiimaandi ndi o yi'i jooni kono o faamaani.

10. Daniyel 9:20-27: "Nde mi ɗonno wolwana, mi ɗonno yama, mi ɗonno yewta hakke am dow lenyol am Isra'iila, mi ɗonno ɗonno yama haa yeeso Jawmiraawo Allah am ngam hoosere Allah am ceniinde. o wadii fiyde e yaawre, memi mi, ko ina wona waktu sadak jamma. O haali e am, o wiyi: "Oo Daniyel, mi yaltii jooni ngam rokkude ma hakkille e faamde, yamiroore ndee yalti, mido foti miijaade ɗum." hakilo." (Ndeen humpito ngo Jibriil yettini)

11. Daniyel 10:10 - 11:1: "Ndeen junngo memi mi [Daniyel wi'i baawo gite ɗe acci mo walaa sembe, o ɗonno ɗaani], ngol wadi yam dow koppi am e dow juude am. O wi'i yam: "O Daniyel, a ɗonno yama." mi neldaama to maa jooni: nde o haali ndee konngol, mi darii mido diwa, Daniyel, sabu gila e ñalawma gadano mo mbaɗ-ɗaa bernde maa ngam faamde e leefɗinde hoore maa yeeso Alla maa, konngol maa ngol nanaama ngam a fallen angelic prince?] ɗon haba bee am balde cappande ɗiɗi e go'o; amma, ndaar, Mika'iil, gooto nder laamiibe mawbe [e goonga

"maleyka'en mawbe" Yahuuda 9], wari ngam wallugo am, mi joodi ton bee laamiibe Persiya Jooni mi wartan ngam habugo bee laamiido Persiya: nden mi wurti, laamiido Gerek waran. Ammaa mi haalan ma ko winndaa nder binndi goonga: walaa mo don jogga bee am ngam habugo bee mabbe, so wonaa Mika'iil laamiido mon, mi semmbidina mo, mi semmbidina mo, mi semmbidina mo.

Oo neddo mo anndaaka ina haala hoore mum no feewi haa wadta mo ranndo badiido Mika'iil, mawdo maleykaaji. Kadi oo necfco gooto rokki Daniyel heddiibe e humpitooji e nder simoore 11 haa 12:4. Kadi, e nder 12:1 o haali ko fayti e "Mika'iil"...., laamfco mawfco dariido ngam Gi66e lenol maa" – woni, peewnoowo Isra'iila – maleyka gardotoocfo lenol Alla, ina wayi no – ina jeyaa e innde Alla e Gicfco Alla 6urcfo 6amtaade Seycfaane e 6amtaare mum.(C)8:2.

Alkawal Kesal don limta dow kuude Malaa'ika'en.

1. Luuka 1:5-23: Malaa'ikaajo Jibriilu neli to limanjo bi'eteedo Zakariya, ngam o anndina jibineede Yuhanna lootoowo.
2. Luuka, 1:26-38: Malaa'ikaajo Jibriilu boo neli to "wuro Galiili, wi'eteengo Naasaret", to debbo debbo bi'eteedo Mariyam, ngam anndingo jibineede lisaa, "bii Toowdo."
3. Matiyo 1:18-25: Malaa'ikaajo Joomiraawo feeñi nder koydol haa Yuusuf, mo Mariyam fotti, ngam hollugo mo dow Ruuhu Ceniido o hebi reedu, nden o hulataa hoosugo mo.
4. Luuka- 2:8-20: Malaa'ikaajo Joomiraawo, hawti bee "moftorde konu asamaan", wanngi haa gaynaako'en donno reena jawdi mabbe jemma haa sera Baytilaama, ngam anndina be jibineede Yeesu nder wuro man, e janningo be no be kebirta mo.
5. Matiyo 2:13-15: Malaa'ikaajo Joomiraacfo feeñi e Yuusuf e nder koycfol ngam 6eydude Gicfco oo e yumma mum to leydi Misira ngam hadde laamfco Hirudus yizde halkude mo.
6. Matiyo 2:19-23: Malaa'ikaajo Joomiraacfo feeñii e Yuusuf e koycfol nde Hirudus maayi, ngam o hoosa Gicfco oo e yumma mum, o hoota leydi Isra'iila.
7. Matiyo 4:11: Caggal nde lisaa lootaa lootgol, balde 40 koorka, e dañde nafaore e habaade jarribooji lbliis, "ndaar, maleykaaji ngari, ndarni mo. (Yeew kadi Marku 1:13)
8. Matiyo 13:36-43: E nder firo maako dow misaalu hufo, Yeesu wi'i "kosam woni timmoode duniyaaru, kosam woni maleyka'en.... Bii Neddo neldan maleyka'en maako, be moobtan nder laamu maako ko don yama be, be don yakka be'e fuu."
9. Maatiya 13:47-50: E nder tinndol laylaytol, o wiya wonde "haa timmoode aduna: maleykaaji ina ngarta, ina ceernda bonbe e goonjinbe, ina mberloo be e nder lowre yiite" ekn.

10. Matiya 16:27: "Ngam Bii Nefcfo waran bee teddungal Baaba maako bee malaa'ika'en maako, nden o yoban moye fuu bana kuude maako." (Yeew 25:31-46)

11. Matiyo. 18:10: "... Ngam mi wi'i on, nder Laamu asamaan, malaa'ika'en mabbe don laara yeeso Baaba am mo asama." (Yeew Kuude Nelaabe 12:15)

12. Matiyo 24:30-31: "... be nji'an Bii Nefcfo ina wara e duule asamaan e baawde e teddeendi mawndi. O neldan maleykaaji makko e daande buubaaji mawdi, be kawra subaabe makko e henndu nayi, gila e keerol asamaan haa e keerol asamaan." (Yeew kadi Marku 13:26-27; kadi 1 Tesalonika'en 4:16)

13. Matiyo 25:31-32: "Kono nde Gii Nefcfo ari e teddungal mum, e maleykaaji mum fof, ndeen o jooctoo ko e jappeere teddungal makko, lenyi cfii fof kawra yeeso makko" – ngam Gamtaade. (aayaaji 33-46). (Yeew Faandaare 16:27; kadi, Yuuda 14-15)

14. Matiyo 28:1-10: Subaka ummital Almasihu, "Maleyka Joomiraacfo jippii e asamaan, ari, Guuccii haayre ndee, jooctoo dow mayre" ekn (Yeew kadi Marku 16:1-7; Luuka 24:1-7,22-23; cf1:1-1)1.

15. Marku 8:38: "Kala mo semtani am e konngol am e nder yonta oo, Gicfco Nefcfo oo, Gicfco Nefcfo oo, semtani mo, nde o warata e teddungal Baaba makko, e maleykaaji ceniibe." (Yeew Luuka 9:26; 12:8-9; yeew Matiyo 10:32-33) .

16. Luuka 15:10: "Micfo wi'a on, weltaare ina woodi e yeeso maleykaaji Alla, sabu bakkodincfo gooto tuubcfo."

17. Luuka 16:22: "Ndeen noon, Gicfco Galeejo oo maayii, maleykaaji 6ee Gamti mo, 6e Beydi mo to 6ernde Ibrahiima."

18. Luuka- 22:43: "Maleykaajo feeñi e makko [lisaa, e nder Jardiin Getsemane], ina semmbina mo." (Yeew Matiyo 4:11)

19. Kuude Nelaabe 1:10-11: " Nde be [nulaabe wakkati yamol Almasihu] donno ndaara dow asama nde o yahata, tawi worbe dido [maleyka'en] don dari haa sera mabbe, be borni limce daneeye," be tabbitini be wartugo maako bana non.

20. Kuude Nelaabe 5:19-20: "Maleykaajo Joomiraawo" udditi dammude kasoo, o yoppi nulaabe, be kabbaama ngam waajaago linjiila Almasihu ummitinaado.

21. Golle. 7:53: Etien, e nder konngol mum yeeso Sanhedrin, wiyi ñaawirde ndee, "On ... kebii sariya [Muusaa] no maleykaaji ndokki dum nii, kono on njokkaani dum." (Yeew Galaatiyankooobe 3:19; Ibraniyankooobe 2:2)

22. Kuude Nelaabe 8:26: "Maleykaajo Joomiraawo" yamiri Filip, linjiila, o wurta Samariya, o yaha haa fombina haa laawol diga Urusaliima haa Gaza, ton o jokki bee ardiido Etiyopiyajo, o wayliti mo haa Almasiihu. (aayaaji 27-39)

23. Kuude Nelaabe 10:3-7,22,30-32: "Maleyka Alla", "Maleyka ceniido", "gorko ... boorniido comci daneeji", feeñi e Korneliyus, o yamiri mo yo o jokkondir e nulaado Piyeer ngam hebde konngudi di o hisnata kanko e galle makko.

24. Kuude Nelaabe 12:5-11: "Maleykaajo Joomiraawo" hisni nulaado Piyeer diga kaso, o hadi Hirudus warde mo.

25. Kuude Nelaabe 12:15: Nde Piyeer yalti kasoo, o feeñi haa saare Mariyam, yumma Yuhanna Marku, debbo gooto jaabii mo, o wi'i mo, o wi'i dum Piyeer, o wi'i: "Ko malaa'ikaajo maako." (Yeew Matiyo 18:10)

26. Kuude Nelaabe 12:23: "Maleykaajo Joomiraawo" fiyi Hirudus haa o maayi, ngam o hokkay Allah teddungal nde o jabi teddineede bana "laamdo".

27. Kuude Nelaabe 23:6-9: Farisa'en e Sadduki'en luurdi dow ko woni maleyka'en – kadi dow woodi "ummitineeki" malla "ruuhu" – nden boo nulaado Pol don nuddina bee Farisa'en nder kuuje tati fuu.

28. Kuude Nelaabe 27:23-24: "Maleyka Alla" darii sara Pool jamma gooto e nder laana ndiwoowa ka henndu ina buubna e dow maayo Adriya" (juude Mediteraane) ngam dañde kisal makko e kala wonbe e laana kaa.

29. 1 Korintiyankoobe 11:10: Nulaado Pol winndi wonde debbo ina foti jogaade "maande laamu e dow hoore mum, ngam maleykaaji" – ina gasa tawa ko sabu hakkilantaagal mabbe wonde yimbe fof ina dooftoo Alla. (Yeew Luuka 15:7,10)

30. 1 Tessalonik'en 4:16: "Ngam Joomiraawo bee hoore maako jippoto diga asama bee wullaango, bee daande mawdo malaa'ika'en, bee buubaaji Allah: maaybe nder Almasiihu ummoto arande" – maanaa mawdo malaa'ika'en don nasta bee maleyka'en yahdube bee Joomiraawo men haa taariha maako warta.

31. 2 Tesalonika'en 1:7-10: "Joomiraawo Yeesu don feeña diga asama bee malaa'ika'en maako marbe semmbe" (King James Version), nde o warata ngam o fooda bonbe, o teddinee nder seniibe maako.

32. 1 Timote 3:16: "Mo feeñnini e banndu" (yeew Yuhanna 1:1-1,14; 1 Yuhanna 1;1-4; 3:5) "yi'aama e maleykaaji" – ina laabi nde o woni e dow leydi. (Yeew Matiyo 4:11; Marku 1:13; kadi, Luuka 2:13; 24:4-7; Kuude 1:10-11; yeew Yuhanna 1:51)

Timmoode Mission Maleykaaji

Jaagorgal malaa'ika'en feere-feere nder taariha bii aadama'en, ammaa buri naftoraago nder ardungal Allah bee reenugo yimbe maako – "neldaama ngam kuugal ngam be roudaata kisndam." (Ibraniyankooƙe 1:14) E feeñde no yimbe nii; hodbe e worbe ina njogii sahaaji "jabbotoo maleykaaji di nganndaa." (Ibraniyankooƙe 13:2)

Ngewtugo: Maleykaaji ina mbaɗa golle Alla e Kerecee'en hay so tawii be nganndaa golle dee.

Ina waawi tawa ko en keboobe ministeeruuji maɓbe tawa en nganndaa ɗum. Ina gasa kadi tawa ruuhuuji goonɗinbe fof ina ngondi e maayde ina njahda e maleykaaji to aljanna Hadean hono no Laajaru nii. (Luuka 16:22)

E joofnirde, ina wayi no ndeen maa en njokkonɗir e maɓbe e aduna asamaan. (Ibraniyankooƙe 12:22-24)

JIBRIYEEL

O limtaama laabi ɗiɗi nder Alkawal Kesal, nden o limtaama "gorko Jibriil", ngam o mari mbaadi nedɗo. E nder yeewtere adannde ndee, o feeñii e annabi Daaniyel ngam faamnude mo njillu ngu o yi'i kono o faamaani (Daniyeel 8:1-19). E nder yeewtere ɗiɗaɓere ndee, o feeñii e Daniyeel kadi, oo sahaa ko ngam jaabaade duwaawu e jannginde mo ko buri laabtude e ko fayti e njiimaandi ndi o yi'i ndii. (9:20-23)

Jibriil kadi ina haalee laabi ɗiɗi e nder Alkawal Kesal. E nder yeewtere adannde ndee, o feeñii e Zakariya, baaba Yuhanna lootoowo, ngam humpitaade mo jibineede makko, o wiyi "miin woni Jibriil, dariiɗo yeeso Alla, mi neldaama ngam haaldude e maa, mi anndina ma kabaaru belɗo oo" (Luuka 1:5-23). E lebbi jeegom caggal mum o neldaa e Alla to "wuro Galiili, ina wiyee Naasaret", to debbo jom suudu ina wiyee Mariyam, ngam anndude mo wonde o reedu e doole Ruuhu Ceniicfo, o jibina ɓicfcfo gorko, mo o foti innirde lisaa, mo o innirta ɓicfcfo toowcfo. (1:26-38)

MIIKEL

Caggal nde Daniyeel yi'i won e yi'annde, Alla neldi mo gooto ngam faamninde mo maanaa maggal, kono oon gooto ina leeltinaa e laamcfo laamu Perse; kono, o wiyi Daniyeel, "Mika'iil gooto e mawbe laambe arii ngam wallude mi." E hade makko yahde, o wiyi mo, "alaa fof jogiɗo mi e beedoo [laamɗo Perse e laamɗo Geres], so wonaa Mika'iil laamɗo maa." (Yeew Daniyeel 10:1-21, e innde Mika'iil siftinaama e vs.13,21.) E nder 12:1, o siftinaama kadi e innde, o siforii ko "laamɗo mawɗo dariiɗo ngam ɓiɓbe leñol maa" – leñol Daniyeel, seniibe Yahuuda'en.

E nder Alkawal Kesal, nder Yahuuda 9, o wi'etee "Mika'iil mawɗo malaa'ika'en" (tobbere malaa'ika'en burdunde), nden o siftini bana o haɓɗi bee Ibiliisa nden o "haɓɗi dow banndu Muusaa." E, e joofnirde, e nder Feeñinaande 12;7-9, en njanngii: "Hare waɗii to asamaan: Mika'iil e maleykaaji mum njalti ngam haɓɗe e mboddi ndii, mboddi ndii e maleykaaji mum kabi, be

kebaani, nokku mabbe kadi tawaaka e asamaan. Mboddi ndii werlaa, mboddi mboodi booyndi ndii, mboodi mboddi ndii, mboodi mboddi ndii, mboddi mboddi ndii aduna o werlaa e leydi, maleykaaji makko njippinaama e makko." Dum fof ko Yuhanna y'i dum e nder gite mum, nde o woni e duunde Patmos ndee.

SEYYAAN

Konngol Engele ngol ummorii ko e helmere Ibraniyankeere Seydaane nder Alkawal Kesal e helmere Girka Satanas nder Alkawal Kesal. Maana mum ko "gaño." Nde firti ko "Seydaane", firti ko gaño burdo toowde e Alla e neddo e muñde Alla e nder keeri keewdi e nder dumunna jarribo neddo e dow leydi kono nde ñaawetee ko e "yiite duumotoodo" caggal duum wondude e golloobe makko. (Matiyo 25:41) Ko selli heen tan ko nde lisaa noddi Piyeer "Seydaane" e nder maanaa neddo nanndudo e Seydaane nde o luulndii teskagol Joomiraawo men ko fayti e maayde makko badtiinde e nder Matiyo 16:23; Marku 8:33).

Jikku e Anndinde

E nder Feññaande 12:9, do o hollirtee e maande ko o "dragon". O siforaama no "mboddi booyndi, biyeteedo Ibiliis, e Seydaane, fenaande aduna fof." Konngol "Ibiliis" firti ko yattoowo, baddo haalaaji fenaande bondi walla yattoowo. Kadi noddireede "mboddi booyndi ... fenaande" ina laabi ko 6eydagol mboddi ndi, hono golloowo Seycfaane, e fenaande e fenaande Alla foondi Hawaa e nder jarne Eden (Genesis 3), o ardi e makko e Aadama e bakkaat mo 6e mbacfi e maayde 6ernde wonande ma66e e denndaangal po. E dow duum, lisaa wiya Yahuuda en yidbe warde mo: "Onon ngoni ko e baaba mon Ibiliis, ko yidde baaba mon woni ko njid-don wadde. Ko o baroowo gila e fudfoode, o daraaki e goonga, sabu goonga alaa e makko. So o haali fenaande, o haaldata ko fenaande" 8:44). Nulaado Pool haali ko fayti e "mboddi [mo] foolni Hawaa e fenaande mum" (2 Korintiyankoobe 11:3), e "peeje Ibiliis." (Efesu'en 6:11) E dow "peeje makko" (2 Korintu'en 2:11). O waawataa feeñde no "maleykaajo annoore" (2 Korintu'en 11:14). Kadi, ko luutndii dum, "gaño mon, Ibiliis ina wayi no liddi buubdi, ina yaha ina ndaara mo ñaamata." (1 Piyeer 5:8)

Iwdi e Daartol

1. Ina wayi no Seycfaane tagaa ko maleyka Alla toowcfo, kono wonaa 6urcfo toowde, kadi ko kañum woni hooreejo "maleykaaji bacfcfi bakkaat" e "mbacfcfi" hono no 2 Piyeer 2:4 e Yahuuda 6 6eydorii nii darnde e fannu toddaado.

2. E nder Feññaande 12:7-9, en njannjii: "Hare wadii to asamaan: Mika'iil e maleykaaji mum njalti ngam habde e mboddi ndii, mboddi ndii e maleykaaji mum kabi, kono be kebaani, nokku mabbe kadi tawaaka e asamaan oo aduna fof o werlaa e leydi, maleykaaji makko njippinaama e makko."

Ngewtugo: Dum jeyaa ko e njiimaandi ndi Yuhanna y'i e duunde Patmos, maande ko kewnoo e batte njiimaandi Seydaane ngam halkude lisaa caggal nde o jibinaa, haa o dañi heen leggal

bardugal – tan ko ngam Alla ummina mo e maayde, o “naatnee to Alla, to jappeere makko.” (12:4-5)

3. E nder Matiyo 25:41, lisa haali ko fayti e “yiite duumotoonde, peewniraande Ibiliis e maleykaaji mum.” So duum bennii, Seydaane ina foti wonde maleyka baawdo wonde e maleykaaji goddi jokkondirdi e makko, hono no Mika’iil wonnoo maleyka baawdo (“maleyka mawdo oo, “Yahuuda 9) e, e fawaade e natal Feññaande 12, ina joginoo haa jooni maleykaaji goddi jokkondirdi e makko. Maleykaaji dogdufi, haa arti noon e Seydaane, mberlaaka tawo e nder “yiite duumotoodo”, kono be kebii ñaawoore” (2 Piyeer 2:4) – Yahuuda wiyi “haa ñaawoore ñalngu mawngu” (Yahuuda 6). 17:31)

4. E nder Ayyuuba (1:6,7,7,8,9,12,12; 2:1,2,2,3,4,6,7) en kebii siftorde men adannde e “Seydaane” e oon innde – todfaande e demngal Ebere ko “Seydaane”, ina laabi ko e laawol burngol mawnude.

Aadaaji booydi ina kollita Ayyuuba e Yobab, laamdo didabo Edom (Genes 36:33); e Us ina sikkaa ko keeri hakkunde Palestiin e Arabi, ummoriidi Edom haa worgo e fudnaange haa maayo Efarat. Ndeen feccere leydi Us nde aadaaji mbiyata ko galle Ayyuuba ko Hauran, fudnaange maayo Galiili, feccere nde caggal mum inniraa Basan, kadi Golan (haa hannde).

Ibiliis

Helmere "seydane" ndee siforaama tawo ko fenaande - fenaande – tuumoowo fenaande. Wona tuumeede Seydaane fof ko fenaande, kono fof ko anniya bondo, ko buri heewde e majji ko fenaande. Ko o gaño Alla e necfcfo, o tuumi necfcfo e Alla (Ayyuuba 1:6-11; 2:1-5; Feññaande 12:9-19), e Alla e necfcfo (Genese 3:1-15). Konngol Gerek ngol buri laabtude ko "seydane: woni diabolos. Dum firti ko "tuumoowo fenaande" e nder 1 Timote 3:1 e 2 Timote 3:3, e "fewre" e nder Titus 2:33, "seydane" wonaa sahaa gooto (Yuhanna 6:70), do lisa wiyi e dow "seydannde he ko "Yuhuda Iskariyot."

Beliyaal

Dum ko sifaa helmere e demngal Ebere beliyaal, firti ko alaa nafoore. bonannde, base banndiraabe e be ngonaa Alla.

Beelsebul

E nder Vulgate latin mo Jérôme winndi (e darorde teeminannde 4biire caggal lisa) deftere Alkawal Kesal demngal Gerek wiyeteende Beelzeboul e nder Matiyo 10:25; 12:24, 27; Marku 3:22; Luuka 11:15,18,19), e jabeede e ko buri heewde e firooji Engele so wonaa fof. Nde huutorteno ko e aña lisa yahuud en e hoore makko kadi e "laamdo jinneeji" e nde huutortee e "Seydaane". (Matiyo 12:24-27)

Jariboowo oo

Ndeen sifaa ina tawee e Matiyo 4:3 e 1 Tesalonika'en 3:5 – e konngol, jarriborɗo, e jarriborɗo, no fotiri. Seyɗaane ko jarriborɗo ina ɗabba golle bonde.

Bonɗo oo

Yeew Matiyo 13:19, 38-39; 1 Yuhanna 2:13-14; 3:12; 5:18.

Jaambaaro oo

Yeew Feññaande 12:9; cf. 20:3, 8.

Tuumaado oo

Yeew Feññaande 12:10; cf. Ayyuuba 1:11; 2:4-5.

Gaño oo

Yeew Matiyo 13:39.

Gaño

Yeew 1 Piyeer 5:8; konngol grec ngol ko antidikos, ngol firti ko gaño e nder ñaawoore, kono ngol arii huutoreede ko e konngol kuubtodinngol ngam gaño so tawii ko e ñaawirdu walla alaa. E nder yeewtere sakkitiinde ndee, Seyɗaane huutoraama no gollal nii, firti ko tuumaade, wonde gaño. (Yeew Zakariya 3:1)

Lusifer??? Min Cikkata Alaa.

Firooji Bibel aranndeeji ɗi Esaaya ɗon mari "Noy a do'i diga asama, aan Lusifer, bii subaka! Noy a ta'irta haa lesdi, a ɗon semmbidina lenyi." Kono e nder note, ina wiya. "Walla, O hoodere ñalnde." Kono mbaydi Esaaya 14:3-23 hollirii helmere nde huutortee ngam haalde "laamcfo Baabylon" (v.4), hoodere 6urnde jalbude e asamaanuujji politik e oon sahaa, wonaa Seycfaane, hay so tawii noon ko nanndi hakkunde ma66e cficfo e kala sifaaaji hiperbolik kuutorteecefi, ko 6uri heewde e majji ina hollira peeje laamcfo e soorog a argotide e hoore mum buubnaama e libgol e doggol.

Ko limtaa jooni koo ina hollita feccere ɗiɗabere "burden" walla oracle dow leñol Baabylon e hoore mum, fudɗoraade e Esaaya 13:1. Annabaaku godɗo nannduɗo e oo ina tawee e Ezekiyel 28: 1-19, ko fayti e "laamɗo Tir", ina siftina mawnikinaare makko burnde mawnude e jeertinde mo wonde ina badii maayde (ay.1-10), rewi heen ko "woyde laamɗo Tiir" (ay.11-19), ko ina wona jooni duubi 100 ko "laamɗo Tir" woni ko selli.

Faandaare 4

Jinneeji

Ndee doo widto dow Jinneeji maa hawru e jokkondiral mabbe e naatgol mabbe e fannuuji godfi kadi ko wayi no dewal heeferbe, goongdingol e golle ina jeyaa heen astronomie, e dewal taaniraabe, ruuhuuji e nekromansi, njiylawu, jibinannde maagiyankaagal, njiylawu ruuhuuji, e kala sifaa miijooji di ngalaa miijooji di ngalaa miijooji men, ekn ko juuti.

So tawii ko heewi e ko haalaa e ndee tobbere, Biibal ngal rokkataa jaabawuuli laabtudi walla laabtudi e ko famdi fof naamne de mbaawi naamneede walla de mbaawi naamneede. Kono maa won faandaare men ko huutoraade gede keewde no mbaawirten e nder binndi dii, tawa ina wallita e faamde de.

E nder deftere nde, konngol "ruuhu", kono wonaa ruuhu huutortee ko e ko wonaa aadee kam e ko wonaa aadee, ko moyyi e ko boni, ko wayi no ALLA, RUUHU CENIIDO e ALMASIIH, MALEIKAABE e JINNIJI. Ko buri haawnaade heen ko goongdingol aduna ruuhuuji (moyyi e bondi) ina sifaa kala pinal anndaangal e nder winndere ndee kala wonaa tan e nder leydeele Biibal, kono kadi e nder pine Semitik en, Ejiptnaabe, Gerek en, e Roomnaabe burde heewde e deen leydeele.

Konngol Engele "demon" ko sifaa innde grec daimon e demngal Engele, ina tawee e Alkawal men Kesal e nder LXX (firo Gerek e Alkawal Kesal ko ina wona 250 ko adii jibineede lisaa).

Septante (LXX) ina haala leñol murtungol "ina buubna uurngol dow hirsirde birik tawa ina winndaa heen hol mo woni so wonaa gede dewal harminaade; yeru, Baal e laambe paaniyankoobe wodbe."

Goongdinal burngal heewde e nder aduna Hellenistic walla Grece ko adii jamaanu Alkawal Kesal ko "Ruuhuuji maaybe ina ngondi e jinneeji so ina ceerti e balli leydi." (A. Campbell, Lectures et addresses populaires, pp.380, 381, 386.) Ko miijo huubtodinngo e nder aduna Gerek en (e aduna heeferbe e kuubaal) wonde jinneeji ina keewi feeñde e kala nokku, e kala sahaa, haa teenti noon e diin daabaaji di nganndu-daa ko di mbaydiji keewdi, e di buri feeñde e misch. Kewuuji dii ina keewi sirilu haa nganndee ko golle jinne. Won e jinneeji ina cikkatnoo ko moyyi, ina njidi tan ko sadakeeji potdi wadeede, wodbe ina njidi hodbe e bonbe – hay so tawii ko bonbe, ina poti habaade dum en e peeje burde tiidde. Jogaade jinneeji, badooji ñawuuji, kadi wontiino huunde e ko yimbe fof ngoongdini. Ko noon kadi wonande gollal etaade riiwtude walla riiwtude be e maagiyankaagal.

Golle mbonde

Duuniyaaru heeferbe fuu don mari miijooji nanndudi bee nuddinki Gerek'en duuddum dow ko laarani ruuhuuji. Ndeen miijo ina ja66oo doole gurcfe teegtude hakkunde laamcfo toowcfo e necfcfo, haa arti noon e ruuhuuji maay6e, no maleykaaji 6e 6eydotoo e nder Alkawal Kesal ina mbacfa hakkunde Yeehova e necfcfo. Ammaa binndi Alkawal Kesal hadi yimbe Allah jabugo nuddinki e kuude heeferbe, bana no Alkawal Kesal wadi baawo man e wadi.

Alkawal Kesal e Alkawal Kesal fuu don yama kuude e nuddinki pagan'en feere-feere dow ko laarani jinneeji bana ni:

- (1) gollal rewruude e bid'do mabbe gorko walla debbo e nder yiite
- (2) gooto huutortoodo diine, .
- (3) gooto golloowo augury (omen), .
- (4) jommbaajo, .
- (5) ko siftorde, .
- (6) jom njurum, .
- (7) jiiloowo ruuhu ganndaado, .
- (8) jaambaaro, .
- (9) nekromanse.
- (10) anndinde, .
- (11) maagi,
- (12) jaayndeyaagal (jaagorde, kam e jaayndeyaagal)
- (13) ganndal koode, .
- (14) lewru kala anndube, .
- (15) riiwtude jinneeji,
- (16) goondinal, .
- (17) sanamuuji (e kelme nanndude heen),
- (18) imposture (sabaabu mum maa paamne caggal).

Maanaa yoga e deen golle

1. Pass Bid'do gorko walla Bid'do debbo to Rewruude e Yiite hono dewal:

Dum ko sifaa sadak cukalel, keewdo huutoreede e nder leydi Kanaan e saraaji mum, e golle bonde.

Ngewtugo: Mbele golle ruttaade hannde ina nanndi e golle kirse cukalel e nder dewal sanamuuji ?

2. Rewde sanamuuji

E konngol, rewde sanamuuji ko rewde sanamuuji walla nate ko laamdo; e sifaa, jokkondire burtuude e walla teddinde huunde fof, e nder duum "yidde" ina wiyee ko rewde sanamuuji (Koloosi 3:5). Konngol men e demngal Engele "idol" ummorii ko e demngal Gerek eidolon, huunde yi'eteende, natal walla nanndi – ina hollira mbaadi huunde, tawa ko goonga walla ko miijo. E konngol goddol, ina hollita ko wonaa huunde to banngede goonga. Kono, e nder hakkillaaji heeferde, e nder sakkude sadakeeji e sanamuuji ge "sakkata ko jinneeji, wonaa Alla: kadi mi yicfaa on [Kerecee'en] njokkondir e jinneeji." (1 Korintu'en 10:20)

Nde Yeehova hokki Isra'iila'en Dekalogue haa Sinayi, Yeehova wi'i; "A jogaaki laambe feere so wonaa am. Taa waɗan hoore maa sanamuuji, walla ko nanndi e ko woni dow asamaan, walla ko woni e leydi les, walla ko woni e nder ndiyam les leydi. Taa sujjana ɗum en, taa sujjana ɗum en, wonaa Alla ma, sabu miin ko mi Alla." (Kuugal 20:4-5)

E wiye Roomnaabe 1:18-32, diine e fudfoode ko diineeji gooto (rewde Alla gooto goonga), wonaa diineeji keewɗi (goongɗinde laambe heewbe) wonaa diineeji sanamuuji (rewde nate). Alaa ko winndaa e ko fayti e shirk walla dewal sanamuuji ko adii ilam. Kono ina wayi no wonaa yontaaji keewɗi caggal duum, ɗiin ngariino "Baabaaji mon ina njoodinoo gila e jamaanu booyɗo, sara maayo [Efraat], haa arti noon e Tera, baaba mum Ibraahiima e baaba mum Nahor, ina ndewa laambe wofbe." (Yosuwe 24:2)

3. Goongɗinal

Goongɗinal tuugii ko e miijooji kulbiniidɗi ɗi ngalaa hakkille, goongɗingol e njubbudi diine ndi be njiyrata (wofbe ko wonaa goongɗindo) ko aldaa e ballal hakkille, ko sirlu walla goongɗingol maandeeji, yoyre, e maandeeji. (e nder saggitorde Funk & Wagnalls keso kuutorteedo e demngal Engele)

Pinal men, hay e nder Kerecee'en, alaa ko woni e mum so wonaa jokkere endam booynde. Goongɗinal burngal heewde e yontaaji hakkundeeji ko wonde seyɗane ina waawi naatde e neddo e nder sahaa mo o rewaani laawol, kono duum ina waawi hafeede so tawii won tawaado doon e doon ina ñaagii Alla ; eg, "Alla barkin maa" nde neddo buubnata ɗum ina jeyaa e ko be ngoongɗini e doole maagiyankaagal e jaagorde. Ina jeyaa e ko nanndi e duum, goongɗingol wonde 13 ko limoore nde alaa safaara, goongɗingol gite bonde, wonde tayde daarorgal ina addana en safaara bonɗo, e, ko nanndi heen, wonde buubri puccu, koyngal mboddi, walla buubri ledde nay ina addana en safaara moyyo. Ko buri heewde e ko buri teenɗude e yonta men hannde ko fawaade e horoscope bayyinaango ngam yubbinde golle neddo ñalnde kala, tuugiido e miijo wonde koode (ko buri heewde e yimbe ina cikka ko jinneeji, laambe e laambe rewbe) ina mbaawi battinde e leydi e yimbe, kadi anndube koode ina mbaawi e mum en teskaade gede nguurndam neddo. (Yeew les helmere "Astrologie")

4. Diineeji

Ko ɗum laawol ngol aadee en etotoo, walla mbiyata, hebde kabaruuji ummoraade e doole laambe burde aadee, e kuutoragol laabi balli ceertuɗi. (Yeew Ezekiyel 21:21). Ina seerti e annabaagal gonngal e goonga. E nder Alkawal Kesal (Kuude Nelaabe 16:16), debbo korɗo ina hollira wonde "jogido ruuhu yoyɗo" – e demngal mum, "ruuhu yiyyam, innde mboddi taali ndi Apollo wari. (Harper's Analytical Greek Lexicon)

5. Soofde

Nedfo wiyooowo ina jogii hakkille burdo toowde, baawdo feeñninde sirluuji e anndinde gedde, jiylootoo, diinoowo, been wonbe e ruuhu bondo (hono laamdo walla laamdo debbo paani) ina yettina konngol mum en orakulaar. (Vine, Saggitorde firoore). Nde meedaa huutoreede e nder Alkawal Kesal walla Alkawal Kesal e nder annabaabe Alla.

6. Auguri

Teskagol kewuuji e auspice walla omens, dum noon, teskagol tuugingol e diwngol colli, ñamri foul, gedde e asamaan, hono meteor walla eclipse ; e teskagol tuugingol e kala huunde – ko wayi no bidbe ledde baleeje, kodorfe, ñaldi walla limooje de ngalaa safaara e buubngol gite.

7. Yeewtidde e Ruuhu Ganndaado

Duum ina heewi miijaade wonde ko yeewtidde, walla wiyde ina yeewtida, e ruuhu mo nedfo jogii e mum, ina waawi noddude ngam humpitaade, wasiyaade, walla ballal, hono no golloowo debbo jom suudu gondo e golle 16:16-18 nii.

8. Widto

Wizard ko firo helmere e demngal Ebere yiddeoni, ganndo, walla psychic. Ina haani teskeede wonde Esaaya e nder simoore 8:19 ina haala e ma66e “6e 6uu6ol e 6uu6ol” – ina gasa tawa ko 6uu6ol daande ma66e mbele ina nannda e daande maay6e (cf. 29:4). Widto ina hiisee wonde gorko tawa jogaade ruuhu ganndaado buri haaleede ko debbo.

Ngewtugo: Widto e widto ngonaa konngol gootol. Konngol "witch of Endor" ina jogii firooji debbo jogiido "ruuhu ganndiraado." (1 Samuyila 28:7-9)

9. Nekromansi

Golle walla peeje noddude ruuhuuji maaybe e naamnaade dum en. Kalimawol darash e demngal Ebere, firti ko naamndaade maaybe. Ko cfuum woni ko Sawulu wacfi e debbo Endor hono 6icfcfo 6aleejo (1 Samuwel 28:8-19) – omo jogii “ruuhu ganndiraado” – ko famcfi fof ina 6eydoo 6eydude, tee Alla ina rokka mo nafoore ndee doo sahaa gooto, so tawii ko 6eydagol hakkille wonde "konsulteeji ruuhuuji ganndaacfi" e "widtoobe" ina kollita ko nanndi heen ina njiyloo, walla ina mbaada ko ina njiyloo, haalaaji ummoraade e ruuhuuji maay6e. Deftere nde duuniyaaru kesum don holla "mediums" e "spiritist'en."

10. Lewru lewru kala

Ina wiyee diineoji e maandeeji lewru kesu. (Esaaya 47:13)

11. Anndal koode

Sifaa njiylawu gondo e wiyde ina anndi e firtude no haanirta nii nokkuuji tagopeeje asamaan dee – koode, tagopeeje, naange, e lewru, de heeferbe ndewata ko no laambe nii – tuugiide e miijo

wonde ede mbaawi battinde e gede aadee e anndinde yahdu kewuuji dii e yah-ngartaa mum en e nokkuuji mum en keertiidi e nokkuuji mum en.

12. Maagi

Ko cfuum woni etaade aadee en doole walla ko famcfi fof 6eydude diine, e huutoraade peeje 6urcfe teegtude, ngam wacfdde ko 6e njicfi – so tawii ko moyyu (Magic blanc) walla ko boni (Magic noir) – konngucfi cfi 6e 6eydata e nder deftere nde, tawaaka e nder deftere nde. Faandaare "Magic White" ina heewi wonde ko habaade walla reende "Magic Black".

13. Endam

Ndeedoo sifaa magus (siiftorde) wayi ko no ko buri heewde e mum ko mbaydi maagiyaŋkooi walla mbaydi teskinndi etaade wadde e mbaydi mbaylaandi walla foormula konngudi njimraafi walla janngeteedi, kono ina yaltina golle.

14. Jamde

Wodiina jogii maanaa no feewi e enchantment ina waawi kadi tawa ina wadi charmers mboddi.

15. Jaagorgal

Neddo ina sikka wonde dum ina jokkondiri e golle walla doole cikkaade de widtoobe (rewbe) walla widtoobe (worbe) madata, ko buri heewde e mum en ko ngam wadde ko boni, ko wayi no huutoraade maagiyaŋkaagal balewal, maagiyaŋkaagal, fenaande, seytaane, e naalankaagal goddal (sirlu e ko sikkaa ko buri tagoore). Kono dumdoof wonaa goonga. Jaagorgal e jaagorde ko huunde wootere.

16. Sifaa

Helmere umbrella, jabbotoonde diineeji e maagiyaŋkaagal, kono heewi wonde ko ngam yidde hoore mum e majjere, so tawii wonaa ngam bonnude wodbe ; kuutoragol doole kebtinaade e ballal walla e jogaade ruuhuuji, haa teenji noon e diine ; kono kadi, wonande maagi baleejo, ko jaagorde.

17. Ko fenaande

Imposter walla charlatans ummii ko e helmere grec goetes firtata ko yattoowo walla yattoowo, ina huutoree e yattoowo walla yattoowo yattoowo e sifaa yattooje walla yattooje. Ina waawi tawa ina jokkondiri e jannginoobe fenaande wadoobe golle maagiyaŋkooje (yeew Kuude Nelaabe 19:19) wonande heewbe wadoobe "maagiyaŋkooje" ina ngadda defte mum en ina ngulla de, to Efesu, do Timote wonnoo doo. Ina gasa tawa ko buri heewde e golle ko wiyetee naalankaagal cuudiingal ko fenaande.

18. Yahdu jinneeji

Ko dūm woni gollal (hono no wonaa goonga) riiwtude ruuhuuji bonɗi e yimbe walla nokkuuji walla gede ɗe be cikkata ina ngondi e mum en, tawa ko e mbaydiiji keewɗi e wadde heen gede cuudiide walla maagiyaŋkooje – ko luutndii ɗeen golle baɗɗe faayiida ngam ustude walla ustude ballal aduna ruuhuuji. lisaa e almuɓbe mum kuutoraaki dūm ngam riiwtude jinneeji – lisaa riiwti ɗi “e konngol” (Matiyo 8:16). Konngol "exorcist" (Gr. Exorkistes) ina tawee e nder deftere nde tan e nder Kuude Nelaabe 19:13, ɗo ngol huutortee e been yidbe riiwtude ruuhuuji bonɗi e huutoraade innde lisaa mo nulaaɗo Pool waajotoo, e nanndi e Pool huutoriima dūm e mbaadi ngam ustude innde riiwoobe jinneeji.

Wonnde Jinneeji: Goonga walla Miijo?

Goongɗingol Yaajngol e Goonga

Goongɗingol jinneeji e waawde jogaade jinneeji ina fawii ko adii fof e goongɗinde aduna ruuhu – ko ina wona tawa ina yahra e fuddoode nedɗo, kadi ina wonnoo winndereyankoore haa e jamaanu Almasiihu, so wonaa e nder Saduceen en. Be ngoni fedde yahuud en yeddunde goonga maleykaaji, ruuhuuji, walla ummital (Kuude Nelaabe 23:8), ɗe lisaa yeddi goongɗinal mum en.

Goongɗingol jinneeji e jogaade jinneeji ina jokki e jogaade nokku mawɗo e nder nguurndam yimbe Kerecee'en haa e darorde teeminande 18biire. Gila ndeen goongɗingol ruuhuuji ina ustii seeda e nder leydeele yellitiide ɗee sabu beydagol yidde jawdi burndi heewde, e goongɗingol jinneeji (jinneeji) ina beydoo jogaade ko buri heewde e yimbe ina njiytooye koye mum en. Hay won e wiyooɓe ina ngoongɗini Biibal ngal, kam e sikkitiibe, ina cikki wonde jinneeji meedaa woodde tigi rigi, kadi goongɗinde dūm en kam e jogaade jinneeji ko goonga ko huunde nde alaa ɗo haadi. To bannge godɗo oo, e yontaaji bennudi ɗii (fuddoraade ko buri kitaale 1970) ina woodi ummital nafoore e ɗabbaande jowitiinde e gede ceertude e occultisme, hay e nder dingiral softungal. Kadi e nder sifaa sub-culture "Satanism" yettii hoore mum bonnde.

Miijo gooto e nder goongɗinbe wiyooɓe ko wonde denndaangal daartol binndi ɗii ko fayti e jinneeji ko miijooji, kadi ko maande keewal bonanndeeji e nder aduna; kadi, wonde daartol riiwtude jinneeji e Joomiraacfo men e nulaabe mum ko maandeeji 6amtaare ma66e e bonanndeeji e janngingol ma66e e nguurndam ma66e. Kono daartol laabtungal, hoyngol, prosaic ngol kewuuji ɗii mbaɗata ko no goonga nii, ina addana be wiyde ko be mbiyata koo wonaa maande walla firo, kono ko fenaande, so wonaa goonga e konngol. Almasiihu meedii haalde ko ina jabee ko woni tinndinoore nde ruuhuuji ɗi laabaani (Matiyo 12:43-45; Luuka 11:20-26). Kono nde hollirtaa ko bonanndeeji keewɗi e nder aduna hee, walla doole makko e dow mayre, kono nde hollirii laabndal ngonka oon yonta bonɗo beydotoonde bonde.

Miijo ngodngo ko wonde Almasiihu e linjiila mum kaaldi ko fayti e jinneeji e jeytaare jinneeji tan ko e hocɗe e goongɗinal Yahuuda en, tawa alaa ko beydi heen so wonaa goonga walla fenaande, e miijo wonde "jinnaabe" ina ngondi e caɗeele tan e les ñawuuji 6ernde walla hakkille ɗi keewaani (Bible,S.5). Kono ɗemngal jabbotoongal ina huutoree no haanirta nii tan e gede ɗe ngalaa nafoore e nde yettintaa miijo fenaande. Kadi nate binndi ina kollita miijo fenaande so tawii jinneeji ngonaa

goonga – ko dum huunde nde waawataa wonde huunde nde alaa do haafi, e goongfinde wonde jinneeji ko kañum en ngoni yoogirde keewde e jikkuuji mbondi.

Yanti heen, hay so tawii ñawu banndu walla hakkille ina hollira wonde ina heewi yahdude e jinneeji walla ko dum addanta dum, lisaa ina seerndi dum en: "E innde am, be njaltina jinneeji, ... be mbadata juude mabbe e ñawbe, be cella." (Marku 16:17-18) "O yamiri sappo e dido ngam be ... keba baawde sellinde nyawuuji e riiwtude jinneeji" (Marku 3:14-15). Duum yahdaani e demngal jabbotoongal. Ko doo woni seede wonde ko dum buri ñawu.

1. Yaakuuba 2:14:

Ada goongfini wonde Alla ko gooto; ada wada ko moyyi: jinneeji dii kadi ina ngoongfini, ina njirloo." Ina gasa tawa "ñawuuji" ina ngoongfini ina njirloo. Kono jinneeji ina mbaawi wadde dum, e nder won e sahaaji ina kaala kulol mum en e be njoginoo. Tesko-den ko doo.

2. Matiyo 8:28-32:

"Nde o [lisaa] naati leydi Gadara'en, 6icfcfo jinneeji zii ina njalta e yanaande, ina beydoo 6uu6de no feewi, haa hay gooto waawaa rewde e laawol ngol. 6e ngulli, ina mbiya: 'Ko min njogii e maa, 6ii Alla? Mbele a arii e amen ko adii waktu oo?' To woddi, baali ina nyaama, jinneeji dii ñaagii mo, mbi'i: "To a riiwi min, neldu min nder baali dii." (Yeew Marku 5:1-17; Luuka 8:26-33) .

Ñawuuji kaalataa, ngalaa hakkille, ndokkaaka yidde e yidde, mbaawaa torleede.

3. Kuude Nelaabe 16:16-21

"Nde min njaha haa nokkuure juulde [nder Filipi malla haa sera maako], debbo korfo gooto mo ruuhu anndugo [Gr. a spirit, a Python] fotti bee amin, o waddi joom maako nafuuda duuddum bee anndugo. Ko on don tokki baawo Pool bee amin don wulla, don wi'a: 'The pro-servants of God are, Laawol kisndam ngol woni e mon.'" O wadi dum balde keewde. Kono Pool, nde wonnoo o mettinii no feewi, o wi'i ruuhu oo: "Mido yamiri ma e innde lisaa-al-Masiihu nde yaltata e makko." nyau.

4. Kuude Nelaabe 19:11-20

Luuka winndi ko woni caggal mum to Efesu: "Alla wadi kaawisaaji keewdi e juude Pool, haa ñawbe ina yetta limce walla limce e balli makko, ñawuuji dii ina njalta e mabbe, jinneeji bondi ina njalta e mabbe ruuhuuji bondi innde Joomiraawo Yeesu, wi'i: Mi don yama on bee innde Yeesu mo Pool waajata attempting such in this instance particular], e foolde be, haa be ndogi be njalti e oon galle be ngalaa comci, be ngoni ko e buubde Sedda nder wadoobe maagiyaŋkoobe ngaddi defte mabbe, be ngulli de yeeso yimbe fuu, be limti ceede de'e, be tawi dum don mari ceede cardi ujunaaje cappande jowi.

Ngewtugo: Wona tan "ruuhuuji bondi" ceerti e "rafiiji", kono ko ruuhuuji bondi dii kaali e ko mbadi e bibbe Skewa jeedido rewruude e jinneeji dii, ina sadi ko dum waawi siforaade ñawu.

Ko cfuum wacfi, Jineeji ina njoginoo won e ganndal e Alla (Yaakuuba 2:14), e lisaa (Marku 1:21-28; 3:11-12; Matiyo 8:28-32; Kuule 19:11-20), e nulaabe makko (Kuude 16:16-21; 19:11-10) be njoginoo – dum firti ko won ko wayi no yoyre jineeji (kono wonaa sahaa fof jokkondirde e goonga, no binndande godde kollitirta nii):

(a) "ruuhuuji foodtudi e janngirde jineeji. (1 Timote 4:1-5)

(b) ruuhuuji di ngonaa Alla e "Ruuhu Alla" – "ruuhuuji majjere" e "Ruuhuuji goonga" – "annabaabe fenaande" e annabaabe goongaaji gondi e wiyde. (1 Yuhanna 3:24 - 5:6)

(c) dokkal ruuhuwal "anndinde ruuhuuji" ngal haani e nder moobondiral seniibe ina laabi ngam reenaade e fenaande (1 Korintiyankooobe 12:10; 14:29); e, hannde kala ko ina beydoo 6ooyde e Alla ko fenaande. (Yeew 1 Korintu'en 13:8-13; yeew Efesu'en 4:7-16)

Sifaabe e anndube ina keewi waawde foolde e won e mbaadi – so tawii ko doole seydaane walla ko doole juude – kono be njakkiraa ko baawde Alla mbaadata (yeew Simon, Kuude Nelaabe 8:9-13; Elimaas, Kuude Nelaabe 13:4-12; bibbe Sewa (Kuude Nelaabe 1:22-10); 3:8-9; Kuude 7:8-13, 20-25; 8:1, 16-19 e been wonbe e galle Nabukodonosor (Daniyel 2, e 4) e Belsasar (Daniyel 5);

Iwdi e Hodorde Jineeji e Wakkati

Iwdi jineeji anndaaka e nder binndi so wonaa tawa ko tagooje tagooje. Hodorde mabbe wayi ko no wiyetee ko "abyss" (walla "deep"). E nder Luuka 8:31, e jineeji 6e 6amti lisaa yoo o yamir 6e "njaltu e nder luggere". Kadi, nder Roma'en 10:6-7, en mbi'aama taa en mbi'a nder bernde men "Moye don yaha nder luggere? (dum woni umminki Almasiihu diga mayde)". Doo konngol ngol huutortee ko e sifaa Hades, nokku do ruuhuuji maaybe e bonbe fof ngoni hakkunde maayde e ummital. Gila e Kuude Nelaabe 2:27-31, en njanngii wonde e nder maayde, ruuhu Almasiihu ina wonnoo e nder "Hades" (won e defte binndaade ina mbiya dum ko "Jahannama"), – kono o woppaaka toon, sabu o ummiima e maayde (ay.22-33). Ko doon kadi "aldudo" mo fotani wonde caggal maayde, hono no lisaa haaliri e daartol Aldudo e Laajarus; kono ina woodi "cadeele mawde" hakkunde makko e goonjinbe (Luuka 16:19-31). Nokku makko e nder Hades ina gasa tawa ko gootum e nokku mo maleykaaji badnoodi bakkaat dii mberlaa e mum, "rewnaa e mum haa ñaawoore" – woni Tartarus" – e demngal Engele ina heewi firteede "jeingol" (2 Piyeer 2:4; yeew Yuuda 6) – kono ina seerti e gehenna, maayo yiite haa abada e nokku punish.

Golle Gerek en ngam "abyss" walla "pit mo alaa les" ko abussos, luggidde nde fotani. Ina beydoo huutoreede e nder Feññaande:

1) Feññaande 9:1-11, do luggere ndee udditaa ngam yaltinde cumu nibbinoowo henndu nduu e ñawu lebbi joyi nguu, ngu mboros bondo ina torroo be ngalaa maande Alla e tiinde mum en;

2) Feññaande 11:1-3, do daaba hollirtee ina ummoo e nder luggere ngam habde e seedtiibe Alla dido bee, warde be;

3) Feññaanaande 20:1-10, nde Seydaane hollirta wonde ina nanngaa duubi ujunere e nder ñoral, ngam waasde jogaade leyyi ñii fof ngam habde e winndere ndee kala ngam halkude seniibe Alla haa duubi ujunere ñii timma. Kadi e nder nate cakkitiide ñee, ceertugol hakkunde "buubri" e "maayo yiite e buubol" ina laabti – nokku cakkitiido oo torra bondo timmuo mo joofnataa. Ngoldoo ceergal e Hades, ngal maa wañtu e sahaa ñaawoore sakkitiinde e kuubtodinde. (Wahyu Wahyu 20:11-15)

Ngewtugo: "Lowre" "buubnde" nde woppitaa ko e yontaaji ngam faandaare diine. Ina waawi kadi wonde goonga e "jinneeji" ngam newnude hollirde ñural doole diine e dow doole seydaaneeji, hono no Joomiraawo men e nulaabe mum e won e wofbe mbañiri nii.

Kono eden njogii miijooji goddi ñi pot-ñen teskaade, e nder binndande cenndiije jowitiide e Kerecee'en jogiibe ñjiimaandi paani e hawrude e nokkuuji diineeki, tawa ina jeyaa heen "henndu" ko ñiwaan golle.

E nder Efesu'en 2:2, Seydan ñon yewta nder haala ka'a dow "on ñonno yaha bana no duniyaaru ndu'u yahrata, bana laamiido baawde henndu ruuhu, mo ñon huuwa jooni nder bibbe majjere."

E nder Efesu'en 6:10-12: "Haa ragare, semmbidinee nder Joomiraawo, bee semmbe maako. Bornee balde Allah fuu, ngam on mbaawa daranaago dabare Ibiliisa. Ngam habre men naa bee banndu e yiyam [wonaa dow ñeñdo, ko ñuri fuu, malla tan], ammaa dow laamuuji adunaaru, ammaa dow laamuuji ñibbere e ñibbere moraal], e dow konu bonngu ruuhuyankeewu e nder nokkuuji asamaan" (asamaanuuji weeyo), walla e denndaangal jubbulu doole toowde e dow leydi e les ñjiimaandi Seydaane e imps mum.

E nder Koloosi'en en kebii ko woni ñoo: "Alla hisnii en [be ngonaa Kerecee'en] e doole ñibbere [domen walla laamu Seydaane], o firti en e nder laamu Biddo gidli makko [Iisaa-al-Masiihu, mo laamu mum woni laamu jayngol (yeew Yuhanna 1:1-14;-7:1; 2:7-11, ño "ñibbere" e annoore" ngonaa banndu, kono ko ruuhu, ko jikkuuji, ko jikkuuji)]" (1:13)—alaa ko firti walla wayliima e nokku weeyo.

Ko cfuum wacfi: "Reento-cfaa, hoto hay gooto 6eydu on e filosof mum e fenaande mum meere, caggal ñamtaare aduna, wonaa caggal Almasiihu, sabu e nder makko ko timmugol Alla fof hocñdi e ñernde mum, e nder makko on timminii, kanko woni hoore laamuuji e baawcfe fof, o hollirii cfum ... e nder peeñcu, o jaaldi e mañbe e nder maggal (ñum woni e maayde makko e dow legal bardugal)." (2:8-10,15)

Ngewtugo: Konngol firotoongol ñoo ko ruuhuuji elemen, rudiments, ina waawi firtude kuule ganndal ; ina huutoree kadi e gede bañde aduna tagooje (leydi, henndu, yiite, e ndiyam) ñe sahaa e sahaa fof cikkatnoo ko doole ruuhuuji. Kono helmere ndee huutorteno kadi ko e 'tagopeeje kammu e doole cikkatnoode ina nguuri e mum'. ñee ñoo gede ina cikkatnoo ina njogii batte e gede aadee, no yimbe hannde ngoongñinirta hoddiro nii, ina ñjannga tagopeeje mum en e nder jaayndeeji ñalnde kala, sahaa e sahaa fof ina yetta ñum en no haanirta nii."

Mijooji: Ko doo haala e nder The Cambridge Bible Commentary on the New English Bible ina wadi ko heewi ko ina yetta dum: "Ko adii fof ina teskaa wonde lisaa ko kañum tan woni cakkital nguurndam Kerecee'en. Mijooji jowitiidi e doole tagopeeje e batte mum en e nguurndam aadee ina poti hedteede.... E nder teeminande adande caggal jibineede lisaa, wonno ko heewi e mijooji jowitiidi e no doole tagopeeje dee mbaawirta jogaade doole e nder winndere ndee them.Ngol yeewtere ina heewi tuugnaade e mijooji booydi walla leyyi ko faati e laambe e laambe rewbe tagopeeje ina njiyloo mawde (yeew dow 1:16)

So, binndi dii e koye mum en ngonaa laabtudi e nder Alkuraan walla Alkuraan keso oo ko fayti e nokkuuji nokkuuji di yeewtotoo dii e ngam en etaade dum wonata ko mawnikinaare mawnde.

C. Jogaade Jinneeji Jooni

Ekklessiya Katolik Roma hokkata nokkuure fotnde aadaaji bee binndi nder nuɗɗinki maako e kuugal maako, don nuɗɗina woodi jogaago jinneeji jooni. Katekisma mum e janɗe Kerecee'en, 1949, 2nd Edition Revised of Catechism Baltimore," ina hollita miiɗo wonde "seyɗaneeji [ɗum woni jinneeji], walla ruuhuuji bonɗi" binndi dii ko "maleykaaɗi bonɗi", e...

- (a) Seyɗaneeji ina njaba sahaa e sahaa fof naatde e banndu nedɗo ngam huutoraade doole mum – ngonka ganndiraaka jeyi seyɗaane ; walla ede njaba torlaade nedɗo gila e yaasi – ngonka ganndiraaka obsession diabolical.
- (b) Jeyi e ɓamtaare seycfaane ina jaɓaa e Alla ngam hollirde Teddungal mum, ngam ɓeydude bakkaat, ngam addude bakkodinɓe ɓee tuubde, walla rokkude fartanɗe huutoraade moyyere.
- (c) So seyɗane huutoriima banndu nedɗo jogiido jinne ngam haalde walla waɗde ko boni, nedɗo oo alaa ko bonnata, so wonaa tawa o jabaani e dow wellitaare.
- (d) Eksorism ko golle riiwtude walla riiwtude jinneeji bonɗi e yimbe, nokkuuji walla gedde de be njogii walla de be njibini. Ekklessiya hebi diga Almasiihu baawde riiwtugo jinneeji.
- (e) Eksorsis ko jogiido doole, de bismaango rokki, ngam huutoraade jinneeji. Yamiroore exorcist ko tatabere e nder jamirooje nay tokoose de Eklesiya Hirnaange. Ko e yamiroore bishop makko tan almuudo waawi huutoraade doole mum ngam riiwtude jinneeji bonɗi."

"Binndi limtaadi e limtaadi: Matiyo 10:1; Efesu'en 6"11. 1 Piyeer 5:8-9. (Tobbe 44, 45; kelle 34-36)

Won e iwdiiji Protestan en ina kollita goongdingol e jogaade jinneeji ko goonga haa jooni. "Haynes, nder deftere Spiritualism Vs Christianity, wi'i: 'Seyɗan woodi ruuhuuji e balli worbe e rewbe jooni bana no o meediri."

Binndi

Binndi dii ngonaa laabtudi e haala ka yeewtotoo jooni kaa, kono eden mbaawi yeewtaade kala ko nganndufen ina waawi rokkude en heen miiɗo.

(a) Alkawal Hiidiwal haaldataa e jogaade jinneeji hono noon, kadi Linjiila Yuhanna, ina gasa tawa winndaaka haa duubi sappo cakkitiidi e teeminannde Kerecee'en adannde – ko won e yimbe cikkata ina hollita wonde jogaade jinneeji fuddiima accude caggal uddital Alkawal Hiidal re teached the ipostles e nder hitaande Almasiihu e cannon yamiroore accude seppo rewruude e majji doole diine e dow doole seytaane, caggal duum ustoo no feewi, hay so tawii noon dum mumtaani haa laabi.

Ndeen jeytaare jinneeji yettiima do haafi, fuddii ustaade hay so tawii Almasiihu ina wuuri, ina waawi wonde goonga. Ngam o haali dow o habbi "Gorko semmbiddum" (Seydaane) o "bonni suudu maako" (e riiwtugo jinneeji) (Matiyo 12:28-29). Nde capande jeedidi be o neldunoo yeeso bee, ngarti e weltaare wonde "hay jinneeji ina dooftoo min e innde maa", o wiya, "mi yi'i Seydaane ina fadi haa asamaan no lewlewndu nii." (Luuka 10:17-20) .

(b) Ina wayi no ko huunde maantiniinde wonde doole riiwtude jinneeji limtaaka e nder dokke kaayeeffije e nder kala bataakeeji feewde e ekklesiyaaaji walla yimbe Kerecee'en, hay so tawii noon ko nulaabe (e Filip) kuutorii dum no siforaa e deftere Kuude Nelaabe e fodoore e haalde e nder Marku 16:17-29.

(c) Laabaani e binndol ngol hol sardiiji gaddandi jinneeji jogaade, hay so tawii noon konngol Almasiihu ngol e nder Matiyo 12:43-45 ina wayi no hollirii wonde "galle mo alaa ko woni e mum" ina waawi rewde, e duum wadi njakkeende dewal e jikku potdo, hay so tawii alaa ko woni e mum so wonaa jinneeji, ina waawi wonde ko huunde nde alaa ko woni e mum.

RAGARE

Gila e ko min njanngi koo fof, 6uu6ol ngol wonande koye men ina tawee e Efesu'en 6:10-20 e Koloosi'en 2:8-15, janngucfen ko adii, e ko min njogii kadi e Kolosi'en 2:16 - 3:17 (e binndancfe gocfcfe nannducfe e cfum), ina hollira en wonde Almasiihu ina jogii doole dow maleykaaaji mum, ina hollira en kala ko ina wona maleykaaaji mum, ina hollira en kala ko ina beydoo 6amtaade maleykaaaji mum, ina hollira en kala ko ina beydoo 6amtaade maleykaaaji mum. mbele dadndude men e juude mabbe ina tabitinaa e goondinal e dooftaare makko e nuundal. Duum ina foti rimfnde Kerecee'en e kala kulol e kulol aduna ruuhuuji bondi.

Jinneeji ngonaa Almasiihu bana no o riiwiri di e di Seydaane huutorii ngam timminde yidde maako.